

اجتماعي نظريات

ۛ

ڪل پاڇا اٺت

Ketabton.com

فهرست

مخ	عنوان
1.....	فکر.....
5.....	کار او عمل.....
8.....	له کار سره علاقه.....
9.....	عقیده.....
10.....	اخلاق.....
12.....	تعلیم او تربیت.....
13.....	د قضاوت شعور.....
14.....	ذوق.....
15.....	خیال.....
16.....	عشق او حرص.....
18.....	دمشرانو عشق.....
20.....	یواز ټوب.....
21.....	زه او ته.....
22.....	سترگې مه پټوئ!.....
24.....	د زمانې تغیر.....
25.....	برابرنه دی.....
26.....	د اسلام درد منو!.....
27.....	د سباق فکر.....
27.....	پخوانی ډیوی.....

بسم الله الرحمن الرحيم

فکر

په هغه تورتم کبې چې شعور او احساس د ړندو په شان امسا ټکوي. هلته چه د شرق و غرب امتياز نشي کېدای او هرڅه مجهوله وي. په هغه ځای کې چې د اسمان ستوري چاته لوری او لودن نه بښي او سترگه په سترگه نه ښکاري. په هغه وخت کې چې بې له حیرت او ابهامه بل هیڅ شی نه وي موجود او د قبلي پټه نه وي معلومه، سړی به کومې خواته درېږي؟ او کوم لوري ته به سجده کوي؟

په دغسې حال کې انسان مکلف دی چه فکر به کوي او هرې خواته چه فکر رهبري وکړه هماغه طرف ته به مخ اړوي او خدای (ج) ته به لاس په نامه درېږي.

په دغه وخت کې چې که دی لمر خا ته خواته ولاړ وي ده ته دلمر بنده نه ویل کېږي بلکه د قبلي اهل باله شي. دده قبله او کعبه په دغه حال کې دمشق (۱) په لوري انتقال کوي او په دغسې واقعو کې چې انسان هرې خواته د فکر په نغوته مخ واړوي دلوی څښتن مخ هماغه لور وي او د خدای کور هماغلته بويه.

په دغه شان موقف کې چې که څلورتنه څلورو خواو ته د خپل فکر په اشاره او اجازه مخه کړي او ددوه تنو فکر هم په یوه خوا اتفاق ونه کړي، څلور واړه داسې مثال لري لکه چه کعبه په مینځ کې وي او هر یوه بې یوه دیوال ته مخامخ ولاړوي.

دلته منطق او برهان سړي ته په یقین سره دا وایي چې په دې څلورو وتنو کې چې که یوه د قبلي لوری موندلی وي، درې نور خواو ورو په بله خوا ولاړ دي او غولیدلي دي مگر پاك خدای د څلورو واړو مختلف او مخالف فکرونه پخپل دربار کېږي او دیوه لمونځ هم له قبلي نه چې نه گڼي.

دلته منطقی قیاس د درو تنو په غلطوالي قطعي حکم کوي او په احتمالی ډول دیوه تن د فکر او رای په صحت قایلېږي ځکه چې که دغه څلورتنه، شرق و غرب، جنوب او شمال ته نه وي ولاړ بلکه په څلورو کنجونو درېدلی وي ټول په غلطه ولاړ دي او یوه هم صحیح لوری نه دی موندلی مگر دغه علمي او عقلي فیصله سره له دغه برهانه اعتبار نه لري او د هر یوه فکر حق گڼل کېږي ځکه چې په دغه حین کې چې له انسان سره بې له فکر کولو او تحری څخه بله وسیله نشته او هیڅ یو د بل د فکر په منلو او قبلولو نه دی مکلف، که په دوی کې یوتن ډېر هونښیاري هغه نور د خپل فکر په پیروي نشي مجبورلی او نه هغه بل دا کولی شي چه ده ته به یوه خوا حقه معلومېږي اوسره له دې به د بل په فکر پسې درومي او کعبه به د بل په نظر گوري.

دلته د هر یوه فکري او عقلي تکلیف همدغه دی چه پخپله فکر وکړي او له خپل فکر نه کار واخلي. په اسلام کې د څلورو مذهبونو حقانیت په همدغه اساس بنادی او هغه فکری اختلاف چه د څلورو امامانو مینځ کېږي موجود دی د هېڅ یوه د فکر حقانیت نه سلبيوي.

له دېنه انکار کېدای نشي چې دانسان فکر قاصر اوضعیف دی، دده په نظر کې یوشی په بل راز معلومېږي په ډېرو شیانو کې انساني فکر غولېږي، سهوه کېږي او غلطېږي مگر سره له دې لوی خدای پخپل حق اوصحیح کتاب کې هر هر ځای انسان ته د تفکر او تعقل امر کوي او هغه څوک چې فکر نه کوي ملامت بولي.

له همدغه ځايه مونږ د فکر د ازادۍ په ضرورت پوهېدلی شو او په اجتماعي مسایلو کې ښې فکر کول او فکر ښکاره کول یو ډېر ضروري امر گڼو.

مونږ باید فکر او د فکر خاوندانو ته موقع ورکړو چې خپل کار وکړي او خپله وظيفه په ازادانه ډول اجرا کړي. دنن ورځې دیموکراسي هم انسان ته همدغه توصیه کوي چې هر څوک باید خپل اجتماعي افکار او نظريات څرگند کړي او فکر ونه مختنق نشي.

که څوک کوم نا اشنا او نوی فکر ښکاره کوي څوک دا حق نه لري چې هغه له ستونې کلک ونيسي او ملامت يې کړي ځکه چې هر فکر ارومرو حق نه وي او حق ته نشي رسيدلی، هر سړی په دې مکلف هم نه دی چې هر گوره به پخپل فکر کېښي حقيقت ته ځان رسوي او هيڅکله به نه سهوه کېږي، مگر دا د هر يوه وظيفه ده چې فکر به کوي او حقيقت به لټوي.

مونږ به فکر کوو او په حقايقو پسې به گرزو که ورسېدو دوه اجره دي او که سهوه شوو نو فکر کول پخپله يوبڼه کاردی او انسان له غفلته پرې خلاصېږي.

د دنيا ډېر لوی مفکرين او مشهور پوهان ډېر ځله پخپل فکر کېښي سهوه شوي او غلط افکار ورځنې پاته دي چې انسان د بدبختۍ خواته روانوی مگر سره له دې د فکر ازادۍ یو ضروري امر دی.

که څوک ووايي چې انسانانو په دنيا کېښي ډېر بد بد کارونه وکړه او ډېر ضررونه او فسادونه يې انساني جوامعونه ورسول، راځئ چې دغه نسل قطع کړو او انسان پرې نږدو چې دې دنيا ته راشي دا خبره عيناً داسې معلومېږي لکه چې سړی د فکر غلطی او اضرار په نظر کېښي نيسي او د فکر آزادي سلېوي.

دوی دومره فکر نه کوي چې دانسانی جوامعو ورکول ددی دپاره چې دوی ته ضرر ونه رسېږي يا دوی چاته ضررونه رسوي څومره غلطه خبره ده.

د فکر مختنق کول او محوه کول دانسانيت په ستونې پسې اېښودل او انساني جامعه د حيوانيت خواته رابلل دی.

مونږ باید فکر وکړو او بې فکره نشو، د فکر ازادې که د ځایانو، غدارانو او ریا کارانو دپاره ضرر لری دیوه ملت دپاره ډېر مفید معلومېږي او د سړیتوب ترقي وریوری موقوفه ده.

که فکرونه آزاد شي او هر څوک خپل نظريات ښکاره کړي شي مفکرين او فکري مشغله پیدا کېږي دغه د مملکت مهم مسائل چې اوس په کېښي فکرونه گنګس او حيران دی او د مشکلاتو علاج رانه ورک دی اصلی علت يې همدغه دی چې په کلونو کلونو فکرونه ایسار شوي او مختنق شويدي، له دغسې محبوس او مقید فکرونه د حل لاره غوښتل هېڅ معنی نه لري.

مونږ اوس پخپل مملکت کېښي لوی لوی خلق لرو او عالمان هم شته مگر د فکر خاوندان ورته نشوویلی ځکه چې دوی فکر نشو کولی او فکر يې نشو ښکاره کولی. دلته د تفکر مشق او تمرین چانه دی کړی او ددې ورزش دپاره خلق نه دي تربیه شوي، دلته ډېرو پوهانو د ډېرو ناپوهو خلقو خبرو ته ښه ویلي او د دې په ځای چې څوک له چانه فکرو غواړي کور کورانه تسليم او اطاعت غوښتل شویدی، پدې ځای کېښي پوهان مجبور شوي دي چې د دین او مذهب مخالف ته د دین حامی ووايي او تل د زور ورو فکرو ستاڼي، څو کاله دمخه چاپدی هېواد کېښي ښو ته ښه او بدو ته بد نشو ویلی، څوک چې د فکر اورايي خاوندان بلل کېده په زندانو نو کېښي واچول شوه او فکرونه پکېښي مضمحل شوه اوس دنيا بل راز شوه او ددې عصر کارونه له مونږ نه فکر غواړي او د پخو فکرونو تقاضا کوي، مونږ اوس مجبور یو چې فکر او خاوندان پیدا کړو یعنی د فکر کولو مشق او تمرین وکړو، ددې مشق دپاره میدان او غولې په کاردی چې هغه جراید او مطبوعات دي مطبوعات باید ازاد وی او ازاد فکرونه پکېښي ځای پیدا کړي پدې کار کېښي ډېرې فایدې دي او دغه ازادې زموږ دپاره ډېره ضرورده اوس زموږ په مغزو کېښي فکرونه وچ شوي او لکه هغه جنین چې ډېره موده د مور په

کېده کسې مړپاته شي او نشي متولد کيدای مونږ هم د فکريه توليد قادر نه يو، که چيري د جرايدو او مطبوعاتو ازادۍ د يوه قانون له مخې پيداشوه له دماغونونه به څه وزېږي اوسرگرداني به ورکه شي.

هر يوه به دخپل فکر په صحت او غلطۍ پوه شي ځکه چه فکر ازاد شي انتقاد هم ازادېږي او هر څوک نشو ته ښه او بدونه بدويلی شي.

دغه د فکر مشق او تمرين به په فکر کېسې قوت او رشد پيدا کړي، زمونږ مفکرين به په اجتماعياتو، اقتصادياتو اوسياسياتو کېسې سمې اوصحيح لارې ومومي اوزمونږ مشکلات به خدای (ج) حل کاندې.

مونږ به د سمو او صحيح فکرونو قدر وکړو او د فکر خريداران به په وطن کېسې پيداشي، مفکرين به علم اوعرفان ته راغب شي چه د علمي تبعاتو په رڼا کېسې ښه فکرونه ومومي اوبښې لارې وپلتي.

که فکر ازاد شو هر څوک به دخپل حق مطالبه وکړي او خپل حق به وغواړي.

عدالت په همدغه وسيله په يوه مملکت کېسې قايمېدلې شي اومظالم ورکېږي مونږ بايد مظلوم ته د احق ورکړو چه دظالم ظلم اود خاين خيانت بيان کړي او حق وويلی شي، همدغه شی د فکر ازادي بلل کېږي او ډېر اصلاحات پرې مرتب کېدلی شي، که فکر ازاد شو دلته به اخلاقي شجاعت اواسلامي جرئت او حقانيت پيداشي بيا به ظالمان ددغومره ظلم او خاينان ددغومره خيانت جرئت نشي کولی او هر څوک به خپله چاره په اوبوکښې ويني.

فکر او قلم چه هر څومره ازاد شي هغومره اعمال اوافعال مقيد کېږي او قوانين تطبيق پيدا کوي يعنی له اصولو اوقوانينو نه خلاف څوک څه نشي کولی او هر سړی پخپل عمل او کردار کېسې محتاط وي.

په هر ځای کېسې چه ښوته ښه اوبدوته بد نه ويل کېږي هلته ښه اوبد مشتبه کېږي او امتياز يې له منيځه ځي، په دغسې ځايوکېسې دظلم او خيانت دپاره زمينه مساعده کېږي او عدالت مري، دهمدی لامله په اسلام کېسې حق گوئي اوظالمانو ته حق ويل ډېر لوی عبادت اوفضليت گڼل شوی او له هر څه نه زيات اجراو ثواب لري.

داسلام په ارکانو کېسې دژبې اقرار او دزره تصديق دواړه ضرور گڼل شوی او ددی خبرې همدغه معنی ده چه بايد سړی خپل عقايد او افکار ظاهر کړي او دافکارو د اظهار دپاره زمينه مساعده کړي. هغه څه چه په زړه کېسې وي او په خوله نه ويل کېږي محوه کېږي او مري، همدغه وجه ده چه په غير ديموکراسي مملکت کېسې افکار او نظريات نشوونمانشي کولی او د فکر خاوندان نه پيدا کېږي.

دديموکراسي او دکتاتوري په بحث کېسې ځيني پوهان وائي په دابتدائي اوبې علمه ملتونو کېسې يو ښه دکتاتور په کاردی چه پخپل فکر او خپله اراده د مملکت دپاره کارو کړي او بې له دېنه چه دچا فکر ته وگوري اوله چانه فکر واخلي پخپله نظريه روان شي او پيشرفت وکړي، دوی پخپل بيان کېسې دايو شرط زياتوی، چه دکتاتور بايد دځان دپاره کارونکړي او وطن خواه و ملت خواه يوسړی وی ددې نظريې خاوندان دلایل هم لری او وائي په کوم هيواد کېسې چه عمومي فکر روند او کوڼ وي، دخير او دشر تمیز په ښه شان نشي کولی او پخپل بهبود نه پوهېږي هلته که ديموکراسي رايجه شي مملکت د انحطاط خواته درومي او پرمخ تگ ئې له عقله لری خبره ده.

دانظريه زمونږ په وطن کېسې دډاکتر اقبال له اشعارو او ځينو نورو مفکرينو له اثارو اقتباس شوېده مگر ددنيا ډېر پوهان په هر ځای اوهروخت کېسې ديموکراسي اود افکارو ازادي له بل شان حکومتونو غوره گڼي او دديموکراسي او دکتاتوري په باب کېسې وائي «دمېلمستيا ډېره خرابه کوټه دانتظار له ډېرې ښې کوټې نه بهتره ده»

په دې باندې بايد سړی اعتراف وکړي چه هر فکر حق نه وي او ډېر ځله د ډېرو کسانو فکر هم خطا کېږي نوديوه دکتاتور فکر به څنگه هروخت او په هر ه مسئله کېسې له سهو او خطانه خلاص وي.

داممکنه ده چه د ډېرو پوهانو اوهوښيارانو د فکريه مرسته حق او حقيقت ته ورسېږو مگر په يوه فکر باندې هر وخت دحقايقو کشفول امکان نلري.

د يوه مجتهد او امام په حق کېسې هم دا خبره منل شوېده چه شيخ کله سهوه کېږي او کله حق ته رسېږي.

دیوه سړي فکر او د ډېرو فکر هېڅکله یو راز قیمت اویو حق نشي پیدا کولی که یوتن فکرو کړي او فکری له عقل او قیاس سره برابر هم وي بیا هم دا اجتماع یعنی د ډېرو خلقو د فکر په مقابل کېږي ضعیف دی او د جماعت فیصله د فرد له فیصلی نه قوت لري، پدی خبره کېږي هېڅ تردد نه دی پکار چه دیموکراسی او شورائی اصول هر کوره ښه دي او په هغه حای کېږي چه هر څوک د فکر کولو او فکر ښکاره کولو حق لري او کارونه د جماعت په فکر کېږي هلته د عدالت امکان له هغه حای نه زیات موجود دی چه یو فکر حاکمیت او تسلط لري او ټول کارونه دیوه سړي خوښې ته سپارل شوی وي، دیوه سړي فکر د اعتماد وړ نه دی، انسان سره له دې چه خدای ډېر فضایل ور کړیدی بیا هم یوازې په انفرادي صورت یو ضعیف متحیر او متردد مخلوق دی چه پخپله هم پخپل فکر باندې اعتماد اوتکیه نشي کولی او په هر شي کې دا اجتماع شاکرد دی او د جماعت له تاثیر لاندې دی.

زمونږ د ابحت یوه باریکي لري چه ظاهراً د تناقض رنگ پیدا کوی ځکه چه کله د فرد فکر ستایو او حق یې گڼو، کله ورته قاصر اوضعیف وایو او عدم اعتماد پرې ښکاره کوو د همدې لامله د جماعت فکرم راجح او غوره گڼو مگر که څوک دقت وکړي هغه پوهېږي چه د فرد فکر سره له نیمگرتیا او قصوره د خیر و شر، د ښو او بدو ممیزدی، که سړی سل حله پخپل فکر کېږي غلط شي بیا هم باید په هره خبره کېږي فکرو کړي او فکر پرې نږدي.

فکر دانسان یو داسی ملگری دی چه که هر څومره سهوې او غلطې ور ځنې وویږي او ډېر تاوانونه ورورسوی بیا هم لاس ور ځنې ناخلی او په هره خبره کېږي تر ښه سلا او مشوره غواړي، دا چه مونږ د یوه سړي فکر دنورو افرادو د فکر په مقابل کېږي نه منو معنی یې دانه ده چه د فرد فکر ته اعتنا نلرو بکه معنی یې همدغه ده چه د فرد فکر ته زیاته اعتنا لرو، که مونږ دیوه سړي فکر ته هر څه وسپارو معلومه خبره ده چه د بل فرد او دنورو افرادو فکر ته څه اهمیت نه ور کوو او په احترام ورته نه گورو.

ځینی داسی افراد شته چه پخپل غلط فکر ډېر ټینگ درېږي او د بل صحیح فکر ته نه وراوري، د همدی لامله وایو چه دیوه مملکت کارونه باید په یوه فکر اجرانشي او یوه فکر ته هر څه ونه سپارل شي. دهرسړی فکر دهغه د تصوراتو او شغل و مصروفیت له تاثیر لاندې وي او واقعات و حوادث، تلقینات او تبلیغات فکرا اړوي، حب او بغض، خوشبیني او بدبیني د فکر په بدلون کېږي ډېر دخل لري.

دیوه سړي فکر چه یوې خواته متوجه شي په هغه خوا کېږي ډېر باریک شیان هم وینی مگر په بله خوا کېږي ډېرو واضح شیان نشي لیدای یا یې نشي منلی نو هر کله چه څوتنه په یوه موضوع کېږي فکرو کړی او هر یو د مختلف نظر خاوندوي نوموضوعاتوته له مختلفو خواؤ کتل کېږي او ټول اطراف او جوانب سنجول کېږي، ددغو ټولو فکرونوله مقارنې اومقابلې څخه یوه معتدله فیصله په لاس راځي اوله انفرادی فکر څخه افراط او تفریط ور کېږي.

مونږ باید د هر فرد فکر ته په احترام وگورو او په حق ورته قایل شو، دهېچا فکری له قوي اومنطقي دلایلو دبل د فکر تابع ونه گڼو او دا و نه وایو چه یو دې دبل په فکریسې په پتو سترگو اوبې دلیل روان شي مگر د فکرونو شریکول او د فکر ټول یوه ضروري خبره ده او د منطق وبرهان یا صحیح استدلال په مقابل کېږي له خپل فکره تېرېدل اودبل فکرمنل په کار دی.

دا شتابه په وخت کېږي چه له څوتنو نه قبله ور که شي هر یو به پخپل فکر یوې خواته درېږي مگر که له یوه سړي سره قطب نما یا کومه داسې صحیح اله موجوده وي چه لوری اولودن معلوموي هلته به هر څوک هر طرف ته مخ نه گرزوي.

په فکر کولو کېږي باید له دقت اوتعمق نه کار واخستل شي، ډېر خلق وي چه فکر یې یوې خبرې ته ډېر ژر رسېږي اودچا خبره په نیمه پوهېږي مگر په مسائلو سطحی اوسرسري تېرېږي دغسې کسان په رشتیا چه په نیمه پوهېږي او پوره نه دي پوهېدلي، دیو عالم او یې علمه په فکر کېږي همدغومره فرق وي چه دهغه په فکر کېږي دقت موجودوي او ددې بل نظر برسېره او څرښنده تېرېږي.

فکر باید له فعل او عمل سره تماس او تعلق ولری او د تجاربو په محک بې صحت او سقم معلوم شي، تجربه په حیات کبې ډېر تاثیر لري او پس له کړو او او کار کولو لاس ته راځي، هرکله چه افکار عملي شي او پس له تجربې نه بې صحت معلوم شي هغه وخت د علم درجه مومي او قوت پیدا کوي.

چه له لري سړی کاندې سنجشونه کارته نه رانږدې کېږي کړي فکرونه

له دې فکر او سنجشه پیدا کېږي دماغونو کبې سودا زرو کبې غمونه

بې له فکره چه څوک کار کړي خوشې زیار کړي

چه بې کاره کړي فکرونه ځان خوار کړي

چه عمل او فکریولنه بله بېل شي

عمل خوار شي فکر ورکه سمه لار کړي

کار او عمل

وروسته له فکر کولو کار او عمل په کار دی، بې عمله فکر او بې فکره عمل یو هم سمه او صحیح نتیجه نه لري، فکر د همدې لپاره دی چه سړي ته کار او د کار سمه طریقه وښي، د انسان صلاحیت او قابلیت د کار او عمل له مخې معلومېږي. تقوی او عدالت، ظلم او فسق د انسان په اعمالو او کردار کبې ځان ښي.

له ښه فکر نه ښه اراده او له ښې ارادې نه ښه عمل پیدا کېږي ځکه کار او عمل ته د فکر نتیجه او غایه وایو او اصلي مقصد بې بولو.

فکر پخوا له عمله دیوه مړی مثال لري او مفکوره په عمل ژوندی کېږي د فکر صحت او غلطی پس له کار او عمله معلومېږي هغه فکر چه عملي کیدای نشي څه قیمت نه لري.

څوک چه فکر کولی شي او کار نشي کولی هغه لکه کوډ او شل داسی دی چې هېڅ ځای ته نه رسېږي او په هروخت کبې بل ته محتاج دی.

هغه چه کار کولی شي او فکر نشي کولی درندو مثال لري چه لپاره نه ویني او په لپاره تللی شي.

کار د انسان هغه اقتدار څرگندوي چه دلوی څښتن له قدرت څخه فیض او برخه لري او انسان ته د خلافت حق ورکوي.

دمنطق پوهانو انسان په نطق (عقل) او فکر له نورو حیواناتو بېل کړی مگر که نوي اصطلاحات جايړوگڼل شي نوپه کار او فعالیت يې بېلول بهتر دی.

د ځمکې په ټولو ژوو او حیواناتو کې انسان یو فعال او کارېکړ مخلوق دی چې دده په کارونو او فعالیتونو د دنیا معموره او ودانه ده، دغه لوی لوی بناړونه او لوړې ماني، دغه دکار فابریکې او ماشینونه دغه سمسورباغونه او شنه فصلونه، دغه لوی جهازونه د اورگاډی او طیارې د انسان د فعالیت او کار شواهد دي چې انکار ترې نه شي کېدلی. پاک خدای په کار او فعالیت کې د خلقت او ایجاد قوت اېښی دی او داسې څه ترې نه پیداکېږي چې دمخه یې تصور هم نشي کېدای.

دا ممکنه ده چې دریا بونه وچ شي، دغرونو کاني تمام شي، دپادشاهانو خزاني تشې شي، په معادنو کې څه پاته نشي او هرڅه خلاص شي مگر هغه څه چې دکار او عمل په کڅوړه کېږي دی هغه تمامېده نه لري او وخت په وخت نوی شيان ترې را اوزي.

د انسان اصلي او حقيقي ثروت کار او دکار استعداد دی، په همدغه شی انسان هر څه پیداکوي او له جهانه د دنیا او آخرت استفاده کوي انسان د کار او فعالیت په مرسته مړه مواد هم په کار اچوي او د ژوندیو شيانو کار ترې نه اخلي، دغه ماشینونه چې ده په حرکت راوستلي دي او شپه ورځ کار کوي دا خبره ثابتوي چې انسان په نورو شيانو کې هم دکار او فعالیت استعداد پیداکولی شي.

د انسان په قدرت کې دانشته چې بې روحه شيان ژوندی کړی مگر داکولی شي چې له ژوندیو شيانو پکېږي زیات قوت او گړندیتوب پیداکړي او په هوا کې بې وگړزوي. په کار باندې آثار او نتایج مرتب کېږي او د دنیا او آخرت پنگه همدغه شی دی.

صالح عملونه او بڼه کارونه د خدای په دربار کې ډېر قدر لري، او په مثالونو څرڅېږي. په فعالیت او کار کې پاک خدای دومره برکت اېښی دی چې سړی ورته په یوه معین مقدار او معیار نشي قایلېدلی، داکیدای شي چې دکار او زیار په اثر له یوه زري نه سمسورباغونه جوړشي اوله لږ و دانونه خروارونه پیداشي.

د انسانانو په کار او عمل غرونه سوري شوه، بیابانونه زرغون شوه، په دریا بونو کې لارې جوړې شوې هوا او فضا له پښو لاندې شوه، د ځمکې له سینې نه پټ شيان راووتل او داتوم بمونه پیداشوه.

که اوس هم څوک د کار په قوت او قدرت نه قایلېږي هغه به ډېر بې شعوره وي.

د انسان په مټ او بازو، زړه او دماغ کې د کار او عمل یو دا راز قوت او استعداد موجود دی چې له هر څه نه هرڅه جوړولی شي او په عناصرو کې تغیر او تحول راولي.

د انسان په خوارقو او اختراعاتو کې کار ډېره مهمه او ستره برخه لري.

د دنیا له ایجاد نه تر اخرته پورې په دغه اوږده او طولاني سفر کې د انسان دلارې توبڼه او پانگه همدغه دکار او فعالیت قوت او طاقت دی چې ورځ په ورځ بې اثر او برکت زیاتېږي او په دغه څوړی کې هیڅ نقصان نه راځي.

په کوم هېواد کې چې دکار او عمل خاوندان موجود دي هلته د انسانانو جوړکړې او کنډرې په عالي قسرونو او لوړو مانیو بدلې شوي دي، هلته د سیندونو مخه نیول شوی او د انسان په خوښه یې مجرا پیداکړېده، په هغه ځای کې غرونه او رغونه شق شوي او ډېر پېچومی اوار شوي دي، هلته په سرکونو باندې دخرو او غویو په ځای اورگاډی او موټرونه چلېږي او په حیات کې سل راز ه راحت او سهولت لیده شي.

بیکاره او بی فعالیت انسانان اوس هم په سمخو او غارونو کې استوگنه لري او د حیواناتو څرمنی اغوندي د هغوی خوراک اوس هم دغرو بوتی دی او له وحشیانوه د ژوند په لحاظ ډېر لږ فرق لري.

کار دانسانانو ډېر مشکلات او احتیاجات رفع کوي او ډېرې اسانې پېښوي مگر د ا هله چه له کار سره فکر او عقل ملگری وي او یو له بله مرسته وکړي د پوهانو او نا پوهانو کار دفايدې او نتيجې په لحاظ د ځمکې او اسمان قدرته فرق لري، هغه کارونه چه فکر او عقل یې نه خوښوي دگټې په ځای زیان اوضررلری.

په کار او عمل کښې باید اشتراک او اجتماعي تعاون موجود وي ځکه چه انفرادي فعالیت ډېر لږ منافع لري او لکه انفرادي محدود تجارت سرگرداني یې ډېره اوگټه یې لږه وي، یو سړی داکولی شي چه دحیات او ژوند له ليارې یوازې واړه واړه کاني لري کړي مگر هغه پیچومی چه په دغه لاره کښې موجود دی د ډېرو خلقو مشترک فعالیت اوگډه سعیه غواړي، داپیچومی هغه وخت او اړېري چه ټول ورته متوجه شي او په گډه کاروکړي. تر څو چه په یوه ملت کښې اجتماعي همکاري پیدانشي د حیات لوړې ژورې نه ورکېري اوپوره راحت او سهولت نشي پیدا کېدلی.

مونږ باید اول د فکر او عمل موافقه حاصله کړو او بیا د ډېر افرادو فعالیتونه متفق کړو چې یوې سمې او صحیح نتيجې ته ورسېږو.

وايي چه په یوه وچه بیدیا کښې یوشل او یوروند یو ځای شوه، هلته اوبه نه وې، سېوری نه و، ډوډی نه و او د دواړو ژوند په خطر کښې و.

پروند لپاره نه لیده او نه پوهیده چه کومې خواته ودانی اوابادی ده؟

شل ته لوری او لودن معلوم و مگر تللی نشو او پښې یې نه وې.

دوی دواړه وروسته له مفاهمی او موافقی نه په دی راضی شوه چې شل رانده ته ورپه شاشي، دی به هغه ته لپاره ښې او هغه به ځي.

په دغه ډول دواړه ودانی اوابادی ته ورسېدل او یخې اوبه توده ډوډی یې پیدا کړه، که دغه شان د عمل اشتراک اوگډ فعالیت پیدا شو شل او پروند هم یوڅه کولی شي او یوه ځای ته رسېږي که هر یو بیل بیل کوشش کوی یو هم له دې بیابانه ژوندی نشي وتلی او په لوړه تنده کښې پاته کېږي.

دیوه ملت دپشرفت او سعادت لپاره د فکر او عمل اشتراک ډېره صحیح نسخه ده او ډېر مشکلات پرې حل کېږي.

کارونه د نتيجې اوفایدې په لحاظ په دوه ډوله دي:

یو هغه کارونه دي چه نتيجه یې ژر لاس ته راځي اوگټه یې په لږ وخت کښې معلومېږي، ځینې نور داسې دي چه نفع او فایده یې ځنډ غواړي او پس له ډېر انتظاره یې نتيجه راوړي.

ددی دواړو کارونو مثال داسې دی لکه ځینې حیوانات یا نباتات چه په لږ وخت کښې لوټېږي او په لږ وخت کښې نتيجه ورکوي، ځینې نور په ډېر وخت کښې کمال ته رسېږي او ثمره یې پس له ډېر وخته څرگندېږي.

یو چرگوری په څو ورځو کښې له هکې راوړي او په څو میاشتو کښې په هکیو راځي او ډېر بچي راوړي یوه اسپه پس له څو میاشتو یو بچی راوړي او هغه هم پس له ډېرو میاشتو دسپرلي کېږي او ډېر انتظار په کاردی چه یوسړی یوه ځای ته ورسوی.

همدغه شان یو حیوان په څو میاشتو کښې بلوغ او کمال ته رسېږي او یو انسان پس له ډېر و کلونو رشد او ځلمیتوب ته رسېږي نو هغه نتيجه چه پس له ډېر وخته په لاس راځي له هغو نتيجونه ستراو مهم دي چه په څو ورځو کښې حاصلېږي کارونه او اعمال هم دنتا یجو او فوایدو په اعتبار ځینې آني او ځینې ځنډنی دي.

څنگه چه علاجونه او چارې په فوري او اساسي علاجونو بېلېږي او بی له یوه فوري او آني ضرورته مونږ دخپلو رنځورانو اساسي علاج ته متوجه کېږو، باید کارونه هم په اساسي ډول شروع کړو او هغه کارونه چه پس له ځنډه ځنډنی فواید لري له نظره نه غورځوو.

کوم ملتونه چه کارته دآني اوفوري منافعو په لحاظ گوري او نتایجوته انتظارنشي ایستلی هغوی له لویو او مهمو منافعو محروم دي اوتل بې په چرگو او چرگورو نظر وي هغوی ددی په خای چه د شوکالولپاره اساسي پلانو نه طرح کړي او هغه عملي کړي شپې او ورځې په نظرکښې نیسي او د چا خبره خپلې شپې تیروي. هغوی په دې باندې ښه نه دي پوه شوي چه دملتونو عمرلکه دیوه فرد عمر لنډ او محدودنه دی چه په دغسې لنډو پروگرامونو سرته ورسېږي او اني گټې په نظرکښې ونیسي.

هرکله چه یو دهقان تخم کړي او نه میاشتي وروسته حاصل اخلي یوملت باید داسې تخمونه هم وکړي چه شل دیرش کاله یا یو قرن او دوه قرنه وروسته نتایج ورکوي او فواید بې ظا هرېږي.

ددیموکراسي حکومتونو او استبدادي حکومتونو یو فرق همدغه دی چه په کوم خای کښې چه ملی شوراگانې موجودې وي او د ملت وکلاً دملت خپرو شرسنجوي نود ملت عمر او پایښت په نظرکښې نیسي او دنقشو طرحه کولو په وخت کښې دملت عاقبت او آینده سنجوي مگر یو مستبد حکومت چه هرڅه کوي خپلې شخصي گټې ته گوري او د خپل عمر په احاطه کښې د ځان گټه لټوي. مونږ باید په اجتماعي امورو او کارونو کښې اساسي بهبود له نظره ونه غورځوو اولوټه ایښودل او تېرېدل په هېڅ کار کښې غوره نکړو او یو فرد دا نشي کولی چه په خپل کار او عمل کښې سل کاله وروسته په نظرکښې ونیسي، یوملت خو باید خپله آینده اوراتلونکی نسل هېر نکړي اوداسی کارونه وکړي چه لمسو او کړوسو ته بې هم نفع اوفایده ورسېږي او د ودانی اساس بې ډېر ټینگ اومتین وي، هرکله چه یو سپین ریری دهقان په اخر عمر کښې نوی نیالگی رډي چه روستنی بې سیوري ته کښیني او میوه بې وخوري یوملت به ولې داسې کوي چه لکه یو دکاندار هر وخت ځانته له بازاره میوه واخلي او دباغ جوړولو په فکر کښې نه وي.

له کار سره علاقه

په کتابونو کښې بې راوړيدي چه له کار سره علاقه دسړی ټول فکر دکار خواته متوجه کوي او هر څومره چه د کار مینه په زړه کښې زیاته شي دانسان په کونښ کښې هغومره زیاتوالی راځي او کار ښه کېږي. دا خبره محض کتابي خبره هم نه ده کله که تاسې پخپلو مزدورانو پسې دکار کولو په وخت کښې څارگری وي دا به درته معلومه شوی وي چه ناراسته لوگری خپل لورپه لوټه تیره کوي او هیڅ کارنه کوي ځکه چه هغه له کار سره مینه اوعلاقه نه لري او دکار شوق بې په زړه کښې نشته، ډېر خلق دي چه سړی ورځني د حال احوال پوښتنه وکړي وائي شکر دی شپې او ورځې تېرېږي، نوهغه څوک چه محض دښو او ورځو تېرېدل غنیمت گڼي او شکرونه باسي هغه به کار ته په څه نظرگوري اوله کار سره به څه علاقه لري؟

زمونږ ډېر ښه مامورین او کار کونکي هغه کسان دي چې په حاضری ټینگ دي او په وخت کارته راځي که څه هم هېڅ کارنه کوي او قصې کوي.

اکثره خلق چه له اجتماعي امورو سره علاقه ښي په دې ټکي ډېر زور اچوي چه څوک کارنه کوي له کار سره علاقه نه لري.

که رښتیا ووايو تشخيص بد تشخيص نه دی، خلقو مرض راله پېژندلی دی مگر په علاج کېښي نه دی کېږدلی چه له کارسره علاقه څه وخت او څنگه پیداکېږي؟

پخوا له دېنه چه وگړي دتعلیم او تربیت په اثر یو اجتماعی شعور او احساس پیداکړي او وطن خپل کور وگڼي او د مزدورانو چم ورسره ونکړي مونږ څه کولی شو؟ اودکار علاقه څنگه پیداکولی شو؟ ددې سوال په جواب کېښي د هرچا خوبه چه هر څه وایي، زه خو یوه مهم ټکی ته اشاره کوم او وایم که دلته غږیدونکی او بینا سترگې پیداشوي او کارته بې کتل اړومرو له کارسره علاقه پیداکېږي او کارونه ښه کېږي، تراوسه پوری خوپه هره اداره کېښي له یو آمر او مشر د تفتیش په ډول ننوزي سمدلاسه حاضري کوري او بل هېڅ شی نشي لیدلی تر دې وخته خو مونږ د حاضري اخستلو او حاضري لیدلو نه نه یو اووښتی او کار ته نه گورو، په هېڅ اداره کېښي هېڅوک په وزگار کېښينا ستلو او کارنه کولو له جزا لاندې نه دی راغلی او حاضر گڼل شوی دی هرکله که د کار مبصرین په کارپسي وگورزدل او کارته بې کتل، دهر چا پشرفت او ترقی دکار له مخې شوه او نورشیان له مینځه ووتل له کار سره به علاقه پیداشي او کارته به په مینه او محبت خلق وگوري.

انسان له خپل پشرفت او خپلی ترقی سره ټینگه علاقه لري که ترقی بې له کار کولو په بل راز ممکنه نه وه او د چا کارنه ورکیده دکار مینه په زړونو کېښي ځای نیسي او له کارسره علاقه پیداکېږي.

په هر بازار کېښي چه هره متاع ښه خرڅېږي خلق هماغه شی ورته راوري او په هماغه شي پسې گزري، که د کارخیداران پیداشوه او کارونو قدر او قیمت پیداکړه د خلقو په متو کېښي به زور او قوت پیداشي او ډېر درانه پېتي به په اسانه اوچتوی، بیا به زړونه دغسې ساړه نه وي او خلق به دتملق او چاپلوسی په عوض کارکوي او هرڅه به دکار په لمن کېښي غواړي خلق به په دې پوه شي چه کار او زیار لکه یو کامل پیر خپل مرید لوړو مراتبو او مدارجو ته رسولی شي او په کارباندې هر راز کارونه کېږي.

که زمونږ ښارته یونوی کاروان راغی اودکار ښایسته اوبسکلی منظره بې خلقوته وښودله بیا به دکار غلامی په باداری اوسرداری خپله بڼه بدله کړي او پادشاهان به بې خږداران شي.

اوس خو کاردنوکرانو او مزدورانو کاردی مگرکه اصلي او حقیقي څیره بې خرگنده شوه زلیخابه بې په مینه او محبت افتخار وکړي او داغلام به زښت ډېر عزیز شي.

عقیده

له دې حربي ټانکونو نه هغه خوا دډېرو توبونو اوډېرو لښکروتر شا له هوایي طیارونه ډېر پورته یو دا راز قوت لیدل کېږي چه په ټولو قوتونو غالب دی. له دې قوت سره نه اور او نه اوبه مقاومت کولی شي او نه ورسره په توره او علم مقابله کېږي.

داقوت هغه عقیده ده چه انسان هر راز ایثار او قربانی ته تیاروي او په ملتونو کېښي یو فعال عقل، نه وېرېدونکی عشق، فرهادی عزم اوسیلابي حرکت پیداکوي چه هېڅوک او هېڅ شی بې مخه نشي نیولی، که تاسې کوم داسې ملت گورئ چه هغه په هېڅ شي عقیده او باور نه لري او دهېڅ شي لپاره له سر او ماله نشي تېرېدلی یقین وکړئ چه هغه ملت لکه داوبو څک ډېر ژر ورکېږي او محوه کېږي.

هغه د روح خوشحالی او دزره اطمینان چه سړی بې نه په مال او دولت کښې موندلی شي او نه بې دعلم و فلسفې په رڼا کښې څوک مومي نه په لوړو مانیو کښې پیدا کېږي نه په زیب و زینت او جاه و جلال کښې لیده شي دعقیدي خاوندان بې دعقیدې په لاره کښې په هر قدم کښې مومي او هر ساعت بې استقبال کوي. کوم کسان چه نه په دینی اساسانو ایمان لری اونه په اخلاقي او روحاني نوامیسو گرو هیدلی دی، نه بې په نظر کښې ملي شعایر چه قیمت لري، هغه په هېڅ مه حسابوی او هېڅ بې وکنی.

انسان یوازی هغه چا ته نه وایي چه شکل او بڼه بې د بنیاد موموي او دانسانانو جامې بې اغوستی وي، هغه اشخاص چه له خوراک او څکاک نه هغه خوا نور څه نه پېژني او له مادي خوندونونه غیر بله قبله او کعبه نه لري هغه باید د هوا دمرغانو په شمیر کښې راشي چې د دنیا له باغ و بڼ نه میوې او دانې ټولوي، په گڼو اوشنو بڼونو کښې اوسي او نور هېڅ کار نه لري اود هېڅ کار نه دي.

بې عقیدې خلق لکه دلارو او کوڅو خڅلې داسې وي چه هوایي بادونه بې هرې خواته وري او لوبې پرې کوي، مگر هغه چه عقیده لري او په یوه عقیده ټینک ولاړدی دهنوی عزم او اراده دومره قوي وي چې د نمرود له اوره هم نه وپرېږي او په خطراتو ډېر زور ورځي.

دعقیدې پیدا کول او ټینکول یوقوي او مقتدر پالونکی غواړي چه عملاً د عقیدې په نشر او تحکیم کښې برخه واخلي او دعقیدې عاشق وبلل شي.

دعقیدې په ټینکوالی او ککلوالی کښې ادبیات ډېره حصه لري بلکه کیدای شي چه عقاید ایجاد کړي او یوملت دځینو شیانو معتقد وگړوي.

دغه دوطنیت او ملیت مفکوره چه د ځینو اقوامو لپاره عقیده گرز بدلې ده په اصل کښې ددې عصر د ادب مولود دی اوشعرو ادب په کښې عقیدوي قوت پیدا کړی دی. څنگه چه شعر او ادب عقاید ټینکوي، فلسفه او سیاست په عقایدو کښې ضعف او فتور راولي او له خرافاتو سره بې برابرې د شعر او ادب دا وظیفه ده چه معتقدات او اخلاقي مبادي ټینک وساتي او په دغسې ذهني روابطو د یوه ملت ارتباط او اتصال قوي کړي.

اخلاق

ښایي چه دا عنوان د هر چا خوښ نشي او هر څوک دغه مضمون تراخړه ونه لولي مگر زنجورانو ته سړی بېخو نده دارو هم ورکوي او دواگانې اکثره بد خونده او بې مزې وي.

مونږ ډېر سره اوسپین مخونه، غټ څټونه اوقوی وجودونه گورو چه په راز راز روحي او اخلاقي مرضونو اخته دي او ډاکترانو ته ځانونه نه ښی.

زمونږ طبیان هم په دغسې نا جوړیو ښه نه شي پوهېدلی اوله مریض نه دطیب حال ډېر بتر معلومیږي. دیوه ملت دپاره تر هر څه دمخه دا په کار دی چه خپل اخلاقي شان او وضعیت ته ملتفت شي او خپل زړه او دماغ معاينه کړي. داخلاقو رڼا زمونږ په هیوا کښې لکه دغلو ډیوه ډېره څړه او کم نوره ده په دغسې تیاره او نور تم کښې د انسانیت اوسړیتوب صفات او خوبونه ور کېږي اوسړي ته څه نه پاته کېږي.

مونږ اوس نژدې نژدې داسې مرحلې ته رسېدلي یو چه بد اخلاق ښه گڼو او په ناوړه خوبونو افتخار کوو ځکه چې اخلاقي ذایقه موبایللی ده او خواره راباندې ترخه لگېږي.

اوس مونږ فریب، چل او ټکی هونښیاری بولو، له یوه او بل سره مجامله او مناققت، بېځایه مراعاتونه او د حق ویلو په ځای کښې چوپ کښېناستل مهارت او هنر گڼو، صداقت راته دساد گانو خوی او خصلت معلومېږي اوسخاوت دبدوی او ابتدائي اقوامو عادت شمېرو.

ډېر خلق شته چه له اخلاقي مباحثو څخه مړښت اوبې نیازی ښکاره کوي او وایي هغه خوبونه چه پخواستایل کیده اوس نه په کارېږي، مونږ باید زاړه تعلیمونه پرېږدو او په دې اقتصادي عصر کښې د جود اوسخا سندري ونه وایو. زه دا منم چه ددې عصر اقتضا په اخلاقو او عاداتو کښې څه تغیر پېښ کړی او اخلاقي ذوق بې څه قدرته اړولی دی. په دې وخت کښې صداقت اوسخاوت عناوین د چا توجه نه جلبوي مگر دانشم منلی چه اخلاقي تعلیم بیفایدي دی او ضرورت ورته نشته.

ترڅو پورې چه انسان په دروغو شرمېږي، تر هغه وخته چه یو انسان دبل انسان صمیمیت او ملگرتیا ته محتاج دی، ترهغه زمانه چې انسان په مینه او معاونت خوشحالېږي او د دوستۍ قدر کوي مونږ به رښتیا او وفا، اخلاص او محبت، ایثار او سخا ستایو او احسان ونېکی. ته به په ښه سترگه گورو.

ځینې کسان چه په دواړو کښې کارونه کوي اورسمي وظایف لري هغوی داخلاقو له کتابه یو یادوه شیه غوره کړی او هماغه کافي گڼي.

دوی ډېر ځله په وظیفه شناسۍ او پاک نفسۍ وپاړي او دچا اخلاقي مراعات په ځان لازم نه گڼي بلکه بې پروایي اوبې اعتنایي ورته ښه معلومېږي او له لحاظ و خاطر سره مجادله ضرور بولی. دا راز خلق سره له جدېت اوفعالیته اوسره له دې چه له چا نه رشوتو نه نه اخلي اوله حقه نه تېرېږي خلقو ته ښه نه معلومېږي او په نفرت لېدل کېږي ځکه چه دوی هغه انساني اواخلاقي جاذبه نه لري چه د خلقو توجه جلبوی او په زړونو تسلط پیداکوي.

دوی په دې رازنه دي پوهېدلي چه ژوندون یوازې فعالیت او ماشینی حرکت نه دی چه سړی پرې اکتفا وکړي او په نور څه پسې ونه گزري.

څنگه چه مونږ په اجتماعي حیات کښې یو دبل لپاره کار کوو او تعاون ته اړیو، یو دبل ترضیې ته هم محتاج یو او ددوستانه علایقو او روابطو په ساتلو ترهغه حده چه اخلاق اجازه راکوي مکلف گڼل کېږو.

اجتماعي ژوندله مونږ نه داغواړي چه له خلقو سره یو ښه راز اتصال او قرابت پیداکړو او د اخلاقو په مرسته په زړونو کښې محبتونه تولید کړو.

ښه اخلاق او ښه خوبونه د همدې دپاره دي چه مونږ یوله بله نژدې او په مونږ کښې اجتماعي همدردی پیداکړي.

که دغه انساني جاذبه نه وي موجوده نو دغه کلي او ښارونه چه مونږ په کښې او سو، مونږ نشي راټولولی او د دوه ورونو ژوند هم ډېر تر یخېږي او بېخونده کېږي.

اخلاق باید په مونږ کښې لورپنه او پېرزوینه پیداکړي، له زړونو اوسینو څخه عنادونه او حسد و کدورت وباسي، ژبه په رښتیا ویلو او حق بیانولو وچلوي او دحرص اوشهواتو مخه ونیسي.

د یوه ملت اخلاق چه فاسد او خراب شي هغه ارومرو د انحطاط اوتپتوالی خوا ته درومي او له ډېرو بدبختیو سره مواجه کېږي.

په یوه ملت کښې که اخلاقي پابندی نه وي موجوده، هلته قوانین او اجتماعي نظام د مفاسدو او مظالمو مخه ښه نشي نیولی او عدالت ښه نه قایمېږي، هغه خلق چه له ښو اخلاقو تېر شوي دي او اخلاقي تربیه نه لري هلته ډېر فجایع او مصیبتونه لېدل کېږي او انسانان سمه لاره پرېږدي په نفس وشيطان، هوا او هوس پسې درومي.

هلته عياشي اوشهوت پرستي، دروغ ويل او حق پتول رواج پيدا کوي او دخيرو صلاح مينه له زرونو څخه وزي، په انساني شعوراو ادارک کښې تغيير پېښېږي، دنسو او بدو تميز څوک نشي کولی، دفضايلو قدر او قيمت کمېږي، صبرو ثبات استقامت او حقانيت په افرادو کښې نه پاته کېږي، هر څوک هرڅه کوي او شرم و حياله سترگو وزي، هغه تقوی او عفت چه انسان له هلاکت او رذالت څخه ساتي ضايع کېږي او افراط و تفریط د عدالت او مساوات ځای نيسي. ددغو ټولو ملاحظاتو په اثر يوملت بايد خپلې خزاني دومره ټينکې ونه ساتي لکه چې خپل ملي او عالي اخلاق ساتي. داخلاقو ساتنه ترهرڅه زياته ضرورده، که اخلاق نه و، هيڅ نشته او هيڅ نه پکارېږي. بې اخلاقو ژوند د مريضانو او رنځورانو ژوند دی چه له ډېرو شتو سره بېخونده او بې مزې وي. دغه راز نا جوړتيا صحيح اديبان او ليکوال ورکولی او کمولی شي او د همدوی کار دی چه لوړ او عالي اخلاق په ملت کښې وساتي او محوه کېدونه بې پرې نږدي.

تعليم او تربيت

چاچه دتعليم اوتربيت ټکی اورېدلی او د دواړو په مفهوم اومعنی کښې بې غور او دقت کړی دی هغه پوهېږي چه تعليم بېل شی او تربيت بېل شی دی.

علم په ټوله نړی کښې تقريباً يوراز وي مگر تربيت په هرملت او هر مملکت کښې بل راز کېږي. علم په لږ وخت کښې ديو څه کتابونو په وړلو او ترجمه کولو له يوه ځايه بل ځای ته نقل شي مگر دتربيت انتقال عمرونه اوډېر وسايل غواړي. دعلم ښودنه د يوه ملا او معلم کاردی، مگرتربيه کول دمحيط او جامعې، دمور اوپلار، دکوراو کورنۍ، ديوه قايد او مرشد وظيفه ده.

علم په الفاظو او کلماتو کښې ځای لري مگرتربيت په عمل او کردار کښې ځان ښې.

دغه راز تعبيرات زښت ډېر دي اوسړی کولی شي چه دتعليم اوتربيت راز راز تعريفونه وکړي او بېل بېل لفظونه ورته په هره ژبه کښې پيدا کړي. تعليم ته ښودنه يا پوهونه ووايي او تربيت روزنه اوپالنه وبولي، هغه آسان او دا گران کار وگڼي. دمدنبت او تهذيب، اخلاقو او عاداتو اساس تربيت وبولي او په اختراعاتو او اکتشافاتو کښې علم ته زياته برخه ورکړي.

دا کېدای شي چه ديوه سړی فهم او ادارک، پوهه اوهوښياري زياته وي، کتابونه بې ډېر لوستی وي، معلومات بې له مدني اشخاصونه هېڅ کم نه وي مگر دتهذيب اوتمدن په لحاظ په ډېرو ابتدايي مراحلو کښې پاته وي.

يوسړی دا کولی شي چه دمعلوماتو او نظرياتو په اعتبارد خپلې جامعې اومحيط له عمومي سطحې ډېرلوړ شي، خپل لباس اوخپل ظواهر بل راز کړي مگر خپله محيطي او نژادي تربيه هغومره نشي اړولی او هغه ترقي چه په هغه خوا کښې کوي دلته بې لسمه برخه هم نشي کړای.

رښتيا وايي چه څنگه غر هغسې بې کربوری، که يوسړی هر څه وکړي او سل رازه صابون په ځان ووهي بيا هم دخپل هيواد تربيوې رنک له ځانه نشي لرې کولی اوخپله ملي تربيه نشي اړولی.

ښايي چه تاسې په غرونو کښې له سمې نه ښه ښه ملایان پيدا کړی چه دکتاب په حاشو اونکتو به ډېرښه پوهېږي، په منطق او فلسفه کښې به بې شهرت لرې ځايوته رسيدلی وي مگر وضعيت او ناسته ولاړه به بې دغره والووي او په اخلاقو او عاداتو کښې به له هغوی نه څه ډېر فرق نه لري.

هغه به په ښارونو کښې ډېرې شپې تېرې کړي وي، علم به يې له سمې او اوارې نه غره ته خپلولی وي مگر د ښاروالو او سمه والو تربيت به يې له ځانه سره نه وي وړی. ډېر پوهان به وي چه په ډېرو دقيقو علمي مسایلو به پوهېږي مگر کوم نواقص او عیبونه چه د محیط په تربیه کښې وي هغه به نشي ليدای او په دې باب کښې به له عوامو ډېر فرق نه لري. دلته هغه مشهوره قصه را یادېږي چه د پښتنو په سیمه کښې دوه غرونه دي يوته ایلیم او بل ته دوه سړی وايي، څه خلق چه د ایلیم په لمنه کښې اوسي هغوی خپل غرچک گڼي، څه نور چې د دوه سړی په اړخ پراته دي هغوی وايي دوه سړی هسک غر دی.

ددوی په مینځ کښې هروخت په دې خبره جگړه وي او کله کله په کښې سرونه هم ماتېږي، په دغه ځای کښې کوم وخت یو طالب العلم له خپل استاذ سره د ابحت راواخيست چه مونږ ولې ټول عمر په خوشې خبره جنکونه کوو او یو بل ژوبلوو؟ دانا پوهی باید ورکه کړو او داعادات پرېږدو، استاذ هم دده تائید کاوه او دا جنکونه يې د حماقت او نادانۍ سند او حجت گانه، په دې بحث کښې له طالب نه وویل شوه معلومه خبره ده چې د ایلیم غرچک دی او دوه سړی تپت دی، دلته د ملا صاحب هغه ټولې خبرې هېرې شوې او طالب ته يې په بدو او ردو ویلو شروع وکړه، طالب هم د ایلیم په غره ټینک ولاړو او له استاذ سره په جگړه اخته شو.

وگورئ! دوی دواړه د علم او پوهې له خوا پوهیدل چه دا جگړه د ناپوهۍ علامه ده مگر د محیط له تاثیره يې ځانونه خلاص نشو کړای او که هر څه و، بیا هم یو د ایلیم او بل د دوه سړی و.

علم او پوهه سړی پوه کولی شي مگر منع کولی يې نشي ځکه چه تربیه په علم باندې غلبه لري. یوسړی دا کولی شي چه بل په خبره پوه کړي مگر ښه کولی يې نه شي، انسان په ډېرو شیانو پوهېږي مگر کوی يې نه، پوهول د علم کاردی مگر ښه کول او په ښه لاره بیول صحیح تربیت غواړي.

د قضاوت شعور

ځینې کسان دي چه په خپله پره نه شي پوهېدلی او تل نور خلک په خپل حق کښې ملامت بولي. دوی هر څه کولی شي مگر په ځان باندې د ملامتۍ حکم نشي کولی او خپله گناه ورته دنورو له ثوابه ښه ښکاري، دوی په خپل ځان او په خپلو کړو هیڅ قصور نه ویني او داسې معلومېږي لکه چې ددوی سترگې د ځان د لیدو د پاره نه وي.

د دوی د ډیوې لاندې همیشه تیاره موجود وي او هغه څه چې باید په ځان کښې وگوري په جهان کښې يې گوري. دوی چې په خپل گڼېوان کښې سرښکته کړي او ځانته متوجه شي یوه ذره ملامتې نه شي ليدای مگر چې بل ته متوجه شي ډېر واړه شیان په نظر کښې غټ ورځي او په لږمانه کښې هډوکې پیدا کوي ددغسې اشخاصو انساني شعور ډېر کمزوری وي او د وجدان سترگې يې ړندې وي.

دا راز خلک د انصاف او عدالت په پوله هم کله نه وي تېر شوي، او د بل آس له خپل ټپو سره هېڅکله نه برابر وي. دغسې انسانان چې دخپل عیب او قصور له لیدلو عاجز دي اودغه توان نه لري چې په خپله سهوه او خپل نقصان اعتراف وکړي، دخپل ځان اصلاح هېڅکله نه شي کولی او خپل عیب ورته هنر معلومېږي.

هغه د قضاوت شعور چه په حیوان کښې نشته او په انسان کښې شته سړی مجبوروي چې خپل ښه او بد وسنجوي او هغه وخت چه دده معامله له نورو سره پیدا شي ځانته تر څخ ونه وهي او ډېره ښه منصفی وکړي.

هغه وخت چې انسان د ځان او د بل په حق کښې حکمیت کوي او ځانته د قضاوت په حق قایلېږي باید خود خو اهي او خود غرضي پرېږدي، د ځان مینه له زړه نه وباسي، د خپل اوږدی فرق ونه کړي، د حق په ستونې پښې کښېږدي

او له حقه څخه تېر نشي، عدالت او حقانيت له انسان نه همدغه تقاضا لري او د قضاوت شعور داغواړي چې انسان به له خا نه سترگې نه پټوي او په خپل قصور به اعتراف کوي.

زه دانه وایم چه څوک به هېڅکله کوم بد یا ناوړه کار نه کوي، هېڅکله به د چا په حق کېږم او ملامت نه وي او نه به د نفس او شیطان په لار درومي ځکه چه زه په دنیا کېږي دیوه معصوم انسان انتظار نه لرم او دانسانانو په هیواد کېږي پرېښې نه غواړم، زما آرزو یوازې همدغه ده چې انسان یواخلاقي احساس او د قضاوت صحیح شعور ولري چه خپل نفس هم محاکمه کړی شي او په خپله گناه اعتراف وکړي. کله چه انسان له خا نه سره یوازې کېږي او په خپل گروان کېږي سربسته کوي باید خپل عیبونه خپل نقصانونه ولیدای شي او ندامت وکړي. همدغه پښیماني او ندامت انسان اصلاح کوي او پاک خدای پرې خوشحالیږي.

انسانان هم هغه انسانان ډېرښه گڼي چه په حق اعتراف کوي او خپله پړه مني، هغه څوک چې گناه کوي او خا نه گناهکار نه بولي، هر څوک ورته په قهر اونفرت کوري او د خدای درحم او مهربانی مستحق نه گڼل کېږي، دانسان اوشیطان فرق همدغه دی چې یو په خپل قصور او پخپله گناه اقرار کوي او مغفرت غواړي، هغه بل د خپلې سرکشی او نافرمانی دپاره دلایل پیدا کوي او خا نه گرم نه بولي.

د عصیان او بغاوت فرق هم همدغه دی او هغه شی چې له گناه نه لوی جرم بلل کېږي په خپله گناه نه قایلیدل او خپله پړه نه منل دی.

ذوق

څوک چه د یوه ښه شعر په لوستلو، دیوې ښکلې نغمې په اړوېدلو، دیوې ښې منظري په لیدلو پخپل نفسی حالت او کیفیت کېږي تغیر وینی او د خوشحالی احساس کوی هغه ته د ذوق خاوند ویل کېږي، او هغه چه له دې ټولو شیانو پټې سترگې تېرېږي او په بې اعتنایې ورته کوري د بې ذوقو په ټولگی کېږي راځي.

د یوه مدنی او بدوی انسان فرق هم د ذوق او حساسیت په اعتبار ډېر ښه معلومېږي.

هغه څه چه یوشاعر او دشعور خاوند بې داسمان په رڼو ستورو، د سپورمی په سپینه رڼا، د دریاب په مستی، دشنو بڼونو په سمسورتیا، د بلبلو په نغمو، د ښکلو په ناز او خندا کېږي گوري د غرو شپانه اوساده انسانان بې هم وینې مگر په دواړو یوشان اثر نه کوي او په احساس کېږي بې ډېر تفاوت موجود وي.

هغه کسان چه د شعر او ادب له اغېزې لاندې نه دي راغلي او دغه حلال سحر پرې تاثیر نه کوي باید پخپل خا نه ووېرېږي او پوه شي چه انساني احساس بې ډېر کمزوری دی او له ذوق څخه لږه برخه لري.

هغه ذوق چه انسان ته د خورو اوترو و خوند ښي حیوانات بې هم لري او مچان هم د خورو احساس کولی شي مگر هغه بل ذوق چه د لطایفو او محاسنو په خوند باندې پوهیدل دی هغه یو بل شان تلذذ دی چه په خورا کو نو کېږي هېڅکله نه موندل کېږي او له شهواني خوندو نه هسک مقام لري.

دا ذوق بلبله د گلزار لورته بیایي او هغه ذوق کارغه په مردارو پسی گرزوي. بې ذوقی د انسان لپاره لوی عیب دی او هغه څوک چه د ښو خبرو او انسانی فضایلو په خوند او کیف نشي پوهېدلی له ډېر لوی نعمته محروم دی. هغه چاته چه دزرکو له اوازه دزرکو کباب خوندور کوي او د رباب له ترنگه دغوری شرنک ته زیات خوشحالیږي د هغه په حال افسوس او حسرت په کار دی.

دغه شان خلق دوطن له خرابۍ نه د خپلې اشتها په خرابۍ ډېر خپه کېږي او بې له شخوند وهلوپه خوندنشي پوهیدلی. څوک چه د خیر رسولو او عواطفو ذوق پیدا کړي هغه بیا له دېنه چه ځان وری پرېږدي او بل مور کړي ډېر خونداخلي اودغه مزه په ډېرو خوندورو طمامونوکښې نه مومي.

پوهان اومشران باید دصحيح اوانسانی ذوق په پیدا کولو اوزولو کونښن وکړي او حیواني ذوقونه په انساني ذوقونو بدل کاندې. هغه کسان چه دشهو اتوپه استسقی اخته دي او داتنده پکښې زیاته شوېده که هغوی هرڅومره خوروب اوسیراب شي نسونه بې پرسېږي اومري مگر تنده بې نه ماتېږي او قناعت ئې نه حاصلېږي. ددوی اساسي علاج دانه دی چه خواړه او اوبه پرې زیات کړو بلکه اصلي چاره بې پرهیز او درنځور ذوق مخالفت دی.

که ذوق مریض اوعلیل وي یاله فسق اوفجور سره اشناسي دغه ملکوتي انسان د حیواناتو په غوجل کښې تړي اومقام بې ټیټوي مگر که دغه مادي ذوق له معنوي عالم سره اشنایي پیدا کړي او نور خوندونه وپېژني انساني سويه لوړېږي اوعالي اخلاق په محیط کښې رواج مومي. دذوق تربیه او پالنه دعالي ادب اوشعر کاردی او په ادبي درسونو ذوق عرفاني کېږي.

هغه روحي امراض چه ډاکتران بې علاج نشي کړای دشعر او ادب خاوندان بې په اسانۍ چاره کولی شي. که په شعر او ادب کښې معنوي ذوق او عرفاني شعور حلول وکړي او شاعر دظوا هرو په حای حقایق او معاني وستائي کیدای شي چه دیوه ملت په روحیاتو، اخلاقو او عاداتو کښې تغیر پېښ کړي او ذوق بې ورواړوی. هغه احساس او هغه مینه چه له سلیم ذوق څخه پیدا کېږي په اجتماع کښې ډېر ښه تاثیر لري او د ډېرو بدبختیو علاج پرې کېږي.

خیال

خیال یو پټ معنوي قوت دی چه له واقعاتو اومحسوساتو نه هغه خواځینې شيان ویني او په غیبي حقایقو پورې زړه تړی.

په کومه لاره چه خیال تللی شي هلته عقل دړندو په شان تېرېږي او څه نه ویني. د انسان د فکر او عقل مانۍ په خیال ولاړه ده او دملتونو په حیات کښې ډېره ستره او مهمه برخه لري. کوم علوم چه عقل پرې یقین کړی دی او دخيال برخه په کښې ډېره لږه معلومېږي که غوراو دقت وکړو خیال په کښې ډېره برخه لري.

که تاسې له یوه ریاضي دان څخه د (واحد) تعریف وغواړئ چه دریاضیانو ابتدا او انتها کښل کېږي یا د هندسې له یوه عالم څخه د (نقطې) پوښتنه وکړئ چه ټول خطوط ورځنې پیدا شوي اوله خطوطو څخه بیاطول، عرض او عمق یعنی مقائیس ثلاثه پیدا شوی دغه دواړه شيان بې له خیاله وجود نلري. دغه دصحر اکانې چه مونږ بې په حجریت او کانیټوب پېژنو دا هم دخيال اغېزه ده او دانسان تحلیل دتجسس اوتجمده په صورت ورته قایل شوی دی.

که چیرې انسان دخيال له قوته محروم وای او بې له محسوساتو بې نور څه نه لیدلی عقل اوفکر بې دغی درجې ته نشورسېدلی او په غیب بې ایمان نشوراوړلی. خیال په انساني ژوند کښې نشاط اوسرور پیدا کوي او احساسات وعواطف

روزی. هغه شی چه دانسان په نظر کښې معنوي محسنات او روحي آمل ځلوي هغه خیال دی او همدغه شی لکه یوه ښکلې حوره انسان په هر حال کښې خوښ او خوشحاله ساتي.

دوطنخواهي احساس، د ازادۍ ارزو، دشهرت تمنا دانسان یوه خیالي معشوقه ده او همدغه شی یې یوې خوا او بلې خواته بیا یې اولوی لوی کارونه پرې کوي. همدغه انسانی تخیلات دي چه دیوه ملت خواره واره افراد راغونډوي او اجتماعی جذبات و احساسات ژوندی کوي، خیال په شعر او ادب کښې ډېر د ځل لري او شعراً او ادباً د خیال په مرسته عواطف او مشاعر راویښوي.

چیرته چه شعر او ادب کمزوری او خیالات مړه وي هغه ملت هم مړ بلل کېږي او انسانان د مادياتو په مینه کښې ور کېږي هلته په زرونو باندي مایوسي اوافسردګي غلبه پیدا کوي او د عرفاني نهضت او ارتقا مینه له مغزونه وزی.

په دغسې ځایونو کښې خلق په مساجدو کښې ناست وي سرونه یې په زنگنو ایښی وي، خطیبان خطبې او خطابې لولي، مگر د دوی په زرونو کښې هېڅ جذبه هېڅ جوش او حرکت نه پیدا کېږي او ټول په مراقبه کښې ویده وي.

مجالس او محافل یې روحه وي، جرايد او مطبوعات څوک نه لولي، خلق ظاهراً په کلو او ښارونو کښې اوسي مگر په زرونو کښې سره بېل او جدا وي.

د هرچا غم او خوشحالی ځانته وي، هېڅوک له هېچا سره رابطه او علاقه نه لري، همدردی او غمشریکي له مینځه ځي او یوه بېشعوره ږنده دنیا جوړېږي.

که په شعر او ادب کښې له خیال او تخیل څخه کار واخستل شي او له خیال نه استفاده وشي له ږندو سترگو نه هم اوبښکې تو یوي اوله کابو نه سخت زرونه نرموي.

تاسې فرض کړئ چه په یو ځای زورور سیلاب راشي او د ډېرو خلقو کورونه خراب کړي، ډېر مالونه او ډېر انسانان له ځانه سره یوسي اوبښکې ونر، ماشومان او سپین ږیري په اوبو کښې لاهو کړي، که مونږ دغه حادثه دیوه خبر اواطلاع په صورت شایع کړو دومره تاثیر به ونکړي لکه چه یو ادیب دغه واقعه په یوه ډرام کښې تصویر کړي یا یو شاعر ورځنې موثر اومهیج شعر جوړ کړي او خیال پکښې خپله ساحري صرف کاندې. داواضح خبره ده چه خیال په عواطفو او احساساتو باندي حاکمیت لري او تعقل محض دغومره رقت او دقت نشي جلبولی. که انسان یوازې د عقل په نغونه کار کولی نو دسیلاب یو مختصر خبر او دتلفاتو احصائیه کافی وه چه دمصیبت لیدونکو دپاره د نورو همدردی اودلسوزي حاصله کړي او د شعر ورومان وظیفه په ځای کړي مگر دا هېڅکله نشي چه یوه سره بې روحه معقوله خبره لکه یوشعر اواذبی شاهکار چه له خیال اوتخیل نه پکښې کاراخستل شوی په زرونو اثر وکړی او عواطف و خوځوی.

عشق او حرص

کور په کوراوکلي په کلي ګرزېد مه، دهرچا به چې څه په خدای لور بدل هغه به یې زما په ځولۍ کښې غورځول، رنگ په رنگ غلې او دانې به زما په ګوډي کښې تولیدې او په کچکول کښې به مې څو ډوله ټوکان جمع شوه مگر زه به نه قانع کیدم او زما سرگرداني نه ورکیدله. له یوه کلي به بل ته تلم اوله بل نه بل ته، هېڅ نه وم خبر چې زما لیلی په کوم کور کښې ده؟ اوزه څه شی دومره لالهانده کړی یم؟

زه به لکه د هوا مرغه سرگردانه گرزېدم او نه به پوهېدم چه دکوم دام او کوم بڼکاري بڼکاريم؟ ما ته نه وه معلومه چه دا د حرص او لوری سرگرداني به کله او څنگه قطع شي؟ لکه چه د هوا مرغان په يوه پټی، يوه باغ او يوه بڼ کبڼی نه ايسارېږي زه هم د يوه کلي او يوه کور په خيرات نه قانع کېدم او په ډېرو گرزېدو به نه ستړی کيدمه. زه په دی نه پوهېدم چې د گلزار بلبلی ولې په دانو پسې نه ځي او لکه کارغان مرداری نه لټوي. ددې سر کشفول زما دپاره ډېرگران کار و او د دنيا په دغسې اسرارو پوهېدل هم څه اسانه کار نه دی. دعلم او پوهې ريباران د هرچاکورته لاره نه لري او هر چا ته د معرفت له دنيا نه خبر نه راوړي. ماته دا پته نه لگېده چه دحرص علاج په څه شي کېږي؟ او هغه څه چه دانسان مخه له ټولو شيانو يوه شي ته راگرزوي څه بې بولي؟

زه ډېره موده دغسې سرگردانه او لالهانده در په در، خاورې په سر وگرزېدم او خير مې غوښته چه نا ځايه مې په يوه بڼکلي لیلی سترگې ونښتې او د جمال پرښتې خپله راته خير راوړ.

زه اوس د بل چا سره خبرې نه کوم او بل څوک نه وينم يوازې له خپلې محبوبې سره راز و نیاز لرم او وایم: څه ښه ورځ وه، څه ښه ساعت و چه د کور مزدوره له کاله وتلې وه او تا پخپله له دروازې نه سر راښکاره کړ.

تا ماته وکتل او ما تا ته، پدې کتلو کېښې نه پوهېم څه اثر موجود و، چه زه بې له نورو کورونو راستون کړم او يوازې ستا د در ملنگ شوم. تا ما ته په اصل کېښې د عشق او محبت خير راوړ او زما لوره دې بيخي ورکه کړه. زما د حرص کجکول دې مات کړ او د خوراک و ځکاک فکر دې رانه وپوړ. زه اوس د بلبلو د ژوند په راز پوه شوم، ما ته اوس دا علم بې صوته او بې الفاظو حاصل شو چه د حرص علاج بې له عشقه په بل شی نه کېږي.

هر عشق چه وي او هره لیلی چه چا ته ځان بڼکاره کړي، د جمال پرښته وي که د علم و معنی محبوبه له انسان نه بل شی جوړوي او له ذلت او حقارت نه بې خلاصوي. د دنيا حرص او سرگرداني د عشق له برکنه کېږي او کارغان و بلبلی همدغومره فرق لري. هغه ملنگان چه په دغو کوڅو کېښې څوک په دیدار او څوک په دنيا پسې گرزې په ظاهره يو شان معلومېږي مگر په حقيقت کېښې يو راز نه دي.

هغه څوک چه بې له يوه ټوک ډوډی او غور هډوکي بل مطلب نه لري هغه ته ستا درگاه او نورې درگاه څه فرق نه لري مگر چا چه په تا پورې زړه تړلی او ستا دیدار غواړي هغه يوازې ستا د کور طواف کوي او ستا د دېوال سيوری د هماغی له سيوري نه ښه گڼي.

ستا د بڼايست په گلزار باندې يوازې بلبلو زړه بايللي دي او بس. دا نور ټول هغه هوائی مرغان دي چه د خورو ميوو د پاره ځي او راځي او هره ورځ شل او سل باغونه لټوي.

ای گرانې مېنې! ای بڼکلیه هیواده! ای د بڼکلا او نازو نعمت مېرمنې! هغه څوک چه تا نه ويني او ستا عشق بې په زړه کېښې نه دی پیدا شوی هغه ستا د درگاه خاورو ته په قدر نه گوري، ستا د بهار ارزو نه لري ستا په گلونو لکه بورا او بلبل نه تېرېږي، ستا د جړوبیو او آبشارونو، ستا د بڼايسته غرونو او کڼو ځنگلونو د بڼايست احساس نشي کولی ستا زړکو او هوسيو ته په مینه او محبت نه گوري، ستا له گلونو ډکه ځولی پرې اغېزه نه کوي، ستا ډک سيندونه او شني درې ورته هېڅ معلومېږي.

گراڼه وطنه! تر څو چه د خلقو په نظر کېښې ستا د حسن او جمال شعور او احساس پیدا نشي او بې له غورې او خورې مړی نور څه ونه پېژني تر هغه وخته چه انسانان يو معنوي او نظري ذوق او شعور پیدا نکړي ستا محبت د دوی په زرونو کېښې ځای نه نيسي.

دغه ډوډی غرپ عالم چه بې له نس مړولو بله سودا نلري او د عشق و مینې له جهانه نا خبره دی ستا مینې او محبت ته نشي رسيدلی. دوی له تا نه ډېرې گټې وکړې مگر ستا عشق بې په زړه کېښې پیدا نشو دوی لکه لیوان ستا په رمو کېښې گډ شوه او ډېرې غوښې بې و خورې مگر ستا نشوه.

په رښتيا چه عشق او مينه د گټې او فايدي په رڼا كښې نه موندل كېږي او له دغه لارې څوك د عشق مقام ته نه رسېږي. هـوا! عشق د نفع او فايدي جـخ ته سر نه ټيټوي بلكه شروع يې په دغه قربانۍ باندې كېږي. عشق د سوداگرۍ متاع نه ده او خپټور پرې نشي پوهېدلى. د عشق درس بايد له بلبل او بورا څخه واخستل شي او د شعر و ادب په نغمو كښې د وطن او هېواد عشق و مومو. دا سندرې د وطن شاعران وائي او شعر و ادب دا كولى شي چه مونږ له دغه عشق سره اشنا كاندې.

دمشرانو عشق

څوك چه لوى شي او دمشرتوب لورې درجې ته ورسېږي هغه بيا په دغسې ډيوو چه په يوه كور كښې بلېږي ځان نه سېزى او نه لكه هلكان په كوم سپين مخ يا ملالو سترگو خپل زړه بايلي. هغه هېڅكله د دنيا په سرو او سپنو داسې نه مين كېږي لكه په مال مين سوداگر چه شپه او ورځ د دنيا په غم كښې ورك وي او بل هېڅ شي ته بې پام نه وي، مال لا څه چه د خپل ځان، خپلو لوبو او ځامنو، د خپل تېراو كهول مېنه اودوستى هم پرې دومره غلبه نه كوي چه نور هر څه هېر كړي او يوازې خپل غم وژاري. مشران او لوى خلق دغه ټول محبتونه چه واړه خلق يې لري په يوه عشق قربانوي چه هغه د ملت او هېوا د عشق دى. د همدغه عشق په اثر د ملتو مشران دمشرتوب حق پيدا كوي او دبابا توب مقام او منزلت مومي. څنگه چه يو طفل او كوچنى د ډېرې ناپوهۍ په وخت كښې خپل پلار پيژني او په غېر كښې ځان ورغورځوى ملتونه هم كه هرڅومره بې تعليمه وي دخپلو خوا خورو مشرانو تيمز كولى شي او د دوى په ځولۍ كښې ځان اچوى، خپل ټول مقدرات دوى ته سپاري او په دوى اعتماد كوي. د عشق په جاذبه كښې دغه قوت موجوددى چه احمد شاه غوندي د پنځه ويشت كالو ځلمى د ټولو پښتنو بابا كړى او د ډيلى په تخت بې كښنوي. د پښتو نخوا او پښتنو عشق احمد شاه بابا ته لويه شهنشاهي وركړه او ډېرو سپين ږيرو دده بابا توب ومانه ځكه چه دى رښتيانى مشر و او هغه عشق چه په مشرانو كښې پيدا كېږي په ده كښې موجود و. ده په دروغو خپل وطن او هېواد ته دانه دى ويلي:

ســتــا د عشق لــه وینــو ډك شــوه ځيگرونــه

ســتــا پــه لاره كښــې بــايلي ځلمــي ســرونه

تاتــه راشــمه زرگــى زمــا فــارغ شــي

بــي لــه تــامې اندېښــني د زړه مارونــه

دډيلـي تخـت هـبرو مـه چـه رايـاد کـرم

ز مـا د شـکـلـي پـشـتـو نـخـو ا و د غـر و سـر و نـه

کـه تـمـامـه د نـيـا يـو خـو ا تـه بـل خـو ا بـي

ز مـا خـو نـس د ي سـتـا خـا لـي تـش ډـکـر و نـه

ا حـمـد شـاه بـه د غـه سـتـا قـدر هـبر نـه کـا

کـه و نـيـسـي د تـمـام جـهـان مـلـکـونـه

خوک چه معنوی رشد او بلوغ ته ورسېږي او د مشرتوب درجه ومومي هغه له وطن او هیواد سره همدغسې عشق پیدا کوي او وطن ته د عشق په نظر کوري، هغه بیا د غرو په څوکو، د صحرا په لمنو، د وطن په کانو او بوټو کې یوه داسې تجلی اورنا ویني چه هر خوک بې نشي لیدای او هر چا ته ځان نه بښي.

څنگه چه یونېاپیرک ځلانده لمرنشي لیدای، یوکوچنی د ځلمیتوب احساس نشي کړای، د دغو ټیټو ډیو و پتنگان دستورو ډیوو ته نه رسېږي، دغه عالی عشق ته هم هر څوک نه رسېږي اونشي رسېدلې.

داعشق د مشرانو او لویو خلقو په برخه دی او بېل کیف لري.

ددې عشق نښې او علامې بل راز دي او ځانته شواهد لري. تاسې دغه عشق او د حسن و جمال عشق سره بېل کړئ او هغه منظره چه دمجنون او لیلی په عشق کې بې وینئ له سترگو لری کړئ.

دا هغه راز مینه ده چه دپلار او ځوی د مرشد او مرېد د شاگرد او استاذ ترمینځ وي او بې له غمخوری او خیر خواهی نورمظاهر نه لری.

په دې عشق کې نازو نیاز، بی پروایي او تغافل نه ځائېږي اونه په کې رقیب او ریبار شته. له دې عشق سره رحم وعاطفه، ثبات او متانت همدردی او ایثار ملگری وی او له هر راز تهمتونو بې لمن پاکه ده.

دلته لېونتوب اوله خپله پردیو بېلېده نشته او نه پکې دمعشوقو له لاسه شکایت او له رقیبانو سره حسد لیدل کېږي.

له دې عشق سره دپیسومینه او دمدابتو محبت نه یو ځای کېږي. هغه څوک چه په پیسو مین وي او پیسې ټولوي هغه هېڅکله یوقام په ځان باندې نشي راټولولی. هغه کسان چه قومونه پرې غوندېږي هغه پیسې نه غوندوي او دغه مینه له زړه څخه باسي.

کوم اشخاص چه قصې گټي هغه پیسې نه گټي او په بت شکنی افتخار کوی.

داکیدای شي چه قلندران او درویشان دملت مشران شي او خلق بې په مشرتوب ومني مگرد پیسو مینان او سود خواره یا بډې خواره هېڅکله د مشرتوب لوړه درجه نه مومي اونه د مشرانو عشق پیدا کولی شي.

ای هغو کسانو چه د مشرتوب آرزو لری او لویوالی غواړئ!

راشئ! چه د خود خواهی او ټیټو مینو مراندې او تنابونه پرې کړواو د لمر و سپورمی په خوا کې خپلې خیمې ودروو. راشئ! چه له دې کوچنیو ځالو والوزو او لوړ پروازونه وکړو.

راشئ! چه یوملی او وطنی شعور پیدا کړو او د وطن غرو او رغو، کانو او بوټو ته په مینه اومحبت وگورو.

که دغه شعور او دغه احساس ژوندی شویا به هر یو بل ته محبوب معلومېږي او هېڅوک به هېچا ته په نفرت نه گوري. یو بدای به د خوارانو دلداری کوي، یوعالم به ناپوهانوته سمه لاره بښي، یو طبیب به د رنخورانو په علاج پسې گرزوي، یو قوی به دضعیف پټی په اوږو واخلي او ټول به یوله بله څارېږي. راشی! چه همدغسې وکړو او ددې په ځای چه یتیمان وژروو د یتیمانو اوبښکې پاکې کړو او د دردمنوله حاله ځان خبر کړو.

یوازېتوب

هغه خواږه ملکري څه شوه چه ټوله ورځ به مې ورسره لوبې کولې اویو ساعت به هم نه بېلېدو. هغه کانې به اوس چېرته وي چه دشپې به مې هم په جب کښې ساتل او یوه شېبه به مې له ځانه نه بېلول. هغه ونې به اوس څنگه وي چه مونږ په کښې ټالونه اچول اوله ملگرو سره به مویو ځای ځنگل. داشیان اوس یوهم نشته او زه بېخي یوازې یم. هغه خاورې چه مابه په کوڅوکښې ورسره لوبې کولی باد ویوړې اوزما خوشحالی هم ورسره لاره. هغه دکاټو او لوبو میدان به هم وران شوی وي، دکودر غاړه به هغسې نه وي د خیزونو ځای به هم بل راز وي. دا څه وشوه؟ او څه راپېښ شوه چه زه پې له دې ټولو بیل کړم او بېخي یوازې شوم. زه خو به یوساعت له خپلو ملگرو نه بېلېدم او پې له هغوی مې ساعت نه تېرېده اوس ولې یوملگری نه لرم او چا ته نه نزدې کېرم. هغه بله ورځ چه زما یو پخوانی ملگری دلته راغلی و، ما ورسره هغسې دمېنې مرکه ونکړه او بل راز راته ښکارېده، هغه به څومره خپه شوی وي او په زړه کښې به پې څه تېرشوی وي، هغه به وایي ده اوس خپله جامه بدله کړه او خپل پخوانی اشنايان پې پرېښودل. ماته خودی زښت ډېرگران و، اوله هرچانه به مې ښه گانه، ده هېڅکله داگمان نه کاوه چه زه به له ده سره دغسې بې پروایي کوم او دده مینه اومحبت به هېروم. ماهم دغه تصور هېڅکله نه کاوه چه زه او دی به دومره پردی کېږو اوزره ملگرتیا به پرېږدو. نه پوهېږم زما او دده ترمینځ چاتوړې کټوې وگړزولې او زمونږ زړونه پې یوله بله تور کړه. دی خوزما ډېر خور ملگری و، ما ولې دده قدر ونکړ ولې مې ده ته په مینه او محبت ونه کتل؟ کالي پې زاړه و او څه پې نه درلوده که دناپوهی. په وجه راته بل راز ښکاره شو؟ زه اوس دعزت اواعبار خاوند یم او دی لا چانه دی پېژندلی، که کوم بل علت اوسبب موجود دی چه زه او دی پې په زړونوکښې لرې کړو او پخوانی رابطه پې قطع کړه. ښایي چه دغه خبرې ټولې رښتیا وي، ماډېره موده څه توراو سپین ولوستل اودی په هماغه پخوانی حال پاته دی زه اوس له کتابونو او اخبارونوسره اشناشوم او دی یوه چټی. نشي لوستلی، زه په یوه مانې. کښې دماموریت په چوکۍ ناست یم او دی پخپل کور کښې پوزی نه لري، زما خلق قدر کوي او دده سلام هم نه اخلي مگر دا نوولې زما اودده

د بېلتون سبب کېږي ولې زما او دده ملګرتيا قطع کوي. که یو تن څه نه لري او غريب وي هغه سره به سړی خپله
اشنایي قطع کوي او که به مرسته او کومک ورسره کوي.
که دسړی یوملګری ناپوه وي او په څه نه پوهېږي هغه به پوه کوي او که به یې له خپل مجلسه شړي.
هغه انسان چې دپوهې اولیاقت دعوه کوي او ځان دپوهانو دډلې ګڼي څنګه دا قبلولی شي چې د خپل هېواد خواران
او غریبان له خپلې مینې او محبته محروم کړي او علم وپوهه د بېلتون اولرېوالی موجب وګڼي. دا عادات خو له یوه
ښاغلی انسان سره نه ښايي.
علم او پوهه باید یوسړی له نورو نه بېل اولرې نکړي او نه د دنیا عزت او اعتبار یو انسان له خوارانو او غریبانو نه
وشکوي.
هغه علم چې د کودو په شان دوه خواړه ملګري بېلوي او دغرور موجب ګرزي له ناپوهۍ نه یې زیان او ضرر ډېږدی او
هغه سواد چې سړی له محیط او اجتماع نه لرې کوي اوله نورو نه دسړی زړه توروې په حقیقت کېسې همدغه توره کېو
ده او ماتول یې پکار دی.
که څوک غواړي چې په اجتماع کېسې ژوند وکړي او له محیط نه استفاده وکړي، د علم او لیاقت غرور دې له ځانه لرې
کړي، خپله هوښیاری او دبل ناپوهۍ دې حایل نه ګڼي، سړیتوب او انسانیت دې نه هېروي، اجتماعي مېلان دې نه
بايلي، خوار وغریب ته دې په خوارو سترګو نه ګوري، له ملګرو دې په هېڅ وخت او هېڅ حال کېسې نه بېلېږي، بلکه
رادي شي او له جماعت سره دې خپل غم شریک کړي او خپله خوشحالی دې هم دنور په خوشحالی کېسې ولټوي
خپل زړه اوفکر دې له نورو نه بېلوي، یوځای دې ورسره خاندی او یوځای دې ورسره ژاړي، ددوی په خوښه دې
کار کوي چې دده په خوښه کاروشي.
خوشحالی او کامیابی همدلته ده او په یوازې توب کېسې نشته، هرڅوک چې له نورو نه پردی او لرې شو هغه هېڅکله
نشي خوشحالیدلی او په یوه پټ اورسوزي.
د (من شد في النار) همدغه معنی ده او د دنیا دوزخ همدغه یوازېتوب دی.

زه او ته

مونږ باید دلته داسې اورونه بل نکړو چې کلی او ښارونه وسېزي او په لوګی یې د بصیرت سترګې ړندې شي ځکه چې دا
اور د حسد اور او دشيطان له کوره دی.
مونږ به خپلې ډیوې له هغه اوره لکوو چې په کوه طور کېسې یې ځان ښکاره کړی او د زرونو او دماغونو خونې روښانه
کوي.
د حضرت ابراهیم (ع) پیروان باید پخپل عمل او یقین سور اور ځانته کلزار کړي او پخپل لاس د عالم د سېزلو لپاره
دوزخونه جوړ نه کړي.
هرچا چې په پخپل زړه کېسې د حسد اور مرکز ددوزخ اورې نشي سېزلی او په سرولمبو کېسې سلامت پاته کېږي.
هغه څوک چې له یوه جماعت او جمعیت نه په نفرت او عناد وزی هغه هر وخت په سره اور کېسې سوزي او تل په
اور کېسې وي.
ته په دې پوه شه چې زما اوستا بېلتون لویه ګناه ده.

که دوه مین سره بیل شي پروا نشته ځکه چه عشق او محبت يې نور هم زیاتېږي او د وصال ارزو قوي کېږي مگر د دوه ورونو بېلتون او هغه بېلتون چه د بغض و حسد په سبب پیداشي عالمونه تباہ کوي او ملتونه برباد وي. زما او ستا نزدې کېدل، یو کېدل، پخلا کېدل، ملگری کېدل ډېر لوی اجر لري. زه او ته د وصال لپاره یو ځکه چه فصل او بېلول دشيطان کار دی. زه او ته به سره نزدې کېږو او ژر ژر به قدمونه اخلو چه دغه فاصله دلوی خدای په فضل او مرحمت له مینځه واخستل شي. زه او ته که هر څومره نزدې شو هماغو مره خدای ته هم نزدې کېږو ځکه چه ارومرو به په نفس او شيطان پښې ږدو او له نفسي او شخصي اغراضو به تېرېږو. زه او ته به ځانته نه گورو د ملت او مملکت خيرو سعادت ته به گورو. مونږ باید ملي او اجتماعي گټې په نظر کېښي ونیسو او له لور افاق څخه نظر وکړو. زه به د یو کېدو او نزدې کېدو لپاره خپل هر څه له تا قربان کړم مگر ته هر څه له ځانه مه قربانو ه او عمومي مصلحت په نظر کېښي نیسه!

سترگې مه پټوئ!

ښه وگورئ! سترگې مه پټوئ! خدای ته ورتگ دی د قیامت ورځ راتلونکی ده، سترگې پټول، حق نه ویل، د حق په ځای کېښي چوپ کېښناسل ډېره لویه او عظیمه گناه ده. وگورئ! او په ځیر ځیر وگورئ، که ستاسې سترگې خلاصې شوې که تاسې هر څه ولیدای شوه، که ستاسې بینايي معلومه شوه ډېره لویه اوستره گټه به وکړئ. ستاسې ډېرې بدبختۍ په سترگو غږولو، لیدلو او کتلو ور کېږي. تاسې د سترگو په حکمت ښه نه یاست پوه شوي او پوره کار مو له خپلو سترگو نه دی اخستی. هغه کسان چه گوري او ویني غله ور ځنې څه نشي پټولی او غدی پرې نه لویږي. تاسې خپلې سترگې غړوئ او گورئ څه نه وینئ او څه نشئ لیدای، تاسې به وایاست چه مونږ شپه او ورځ پېژنو، توراوسپین بېلوو، دانسان او حیوان فرق کولی شو، که مونږ څه نه لیدلی هر گوره به د چاله موټر لاندې شوی وو یا به په کندو او کپرو کېښي لوېدلی وو، په سم سرک به نه وو روان او بې لارې به تللو. زه وایم چه اوس هم ډېر خلق بې لارې روان دي اوسمه لار بې پرې ایښی ده، ډېر خلق له گړنگو نو لوېدلي دي مگر ځانته نه دي ملتفت. دغه شان لیدل او کتل چه مونږ کولی شو حیوانات بې هم کولی شي او دموټرو له مخې اوسنان هم ځانونه په څنگوي، وابښه او اوبه ویني، له پانو نو او کمرو ځان نه غورځوي او له حسي خطراتو نه ډډه کوي. دانسان لېده او کاته بایدله حیوان نه ډېر فرق ولري، د بنیادم نظر باید دومره سطحي او سرسري نه وي.

راځئ! چه مونږ اوتاسې د خپل نظر امتحان وړکړو چه مونږ څه ليدلی شوکه نه؟ مقصد مې دا نه دی چه د اولې شپې مياشت په مازديگر ياغرمه کښې کورو، يا به څوکروه لری يوشی معلوموو چه انسان دی که حيوان، نردی که ښځه؟ سپوردی که پلي؟ زما مطلب بل شان امتحان دی اوبل راز سترگې مې په کار دي. هوا! زه هغه سترگې غواړم چه غدر، خیانت، ریا، ټکي، ظلم اوتلبیس بلکه ابلیس ورنه ډډه کوي او دغه شیان ليدلی شي.

زه وایم دغه خلق چه تاسې په لارو او کوڅوکښې، په بازارونو او مساجدو کښې، يا په دوايرو او وزارتوکښې په کراتو او مراتو ليدلی اوکتلی دی ایا تاسې دوی په رښتیا ليدلی اوکه اشتباه موکړېده. زه گمان کوم چه ډېرو خلقو ډېر خلق نه دی ليدلی او ورسره اشنایان شوي دي.

دغه سترگې چه له مونږ سره شته له کاره وتلي دي او څه نه ویني، دغه شان سترگې د هوا له مرغانو او دځمکې له ځناورو او حیواناتو سره هم شته.

هغه سترگې چه له رنگونو او اجسامو نه ماوری نورشیان ليدلی شي هغه زمونږ په کوراو کلی کښې له چا سره نشته او مونږ په رښتیا څه نه وینو. ما ته دا سودا په ټينگه پيدا شوې او زره ته مې دا خبره لوېدلې ده چه مونږ څه نشوليدلی که زه غلط شوی يم زما سودا وباسئ اوما پوه کړئ.

ماخو د مخه وویل چه زه له تاسې نه په رڼا ورځ دستورو ليدل نه غواړم، زه وایم دغه کسان چه تاسې بې هره ورځ خبرې کوئ او ورسره مخامخ کېږئ يا په موټر اوبگيو کښې ستاله مخه تېرېږي تاسې بې پېژنئ چه دا څوک دي او څنگه خلق دي؟

هغه چه په ښوښو مانيو کښې اوسي، په اعلیٰ موټرو کښې سپرېږي نفیس لباسونه اغوندي، اوبښه ښه خوراگونه خوري ایا په دوی کښې خاينين، غداران، ظالمان اومنافقان نشته؟

دوی ټول کاریگر لایق اوصحیح اشخاص دي؟ دوی دغه جايدادونه او دا دومره ډېرې پیسې په مشروع ډول په کار او لیاقت پيدا کړي دي؟

دغه نور چه ډوډی نه مومي، دناستې ځای نه لري، په تن لغړ او په خيټه وړي دي په دوی کښې دوطن صادق خدمتکاران، پاک نفسه زحمت کښه او لایق اشخاص بيخي نشته؟ دوی ټول له څرمې بېکاره او غیر مستحق اشخاص دي؟

تاسې ښه وگورئ! او ډېر غور وکړئ که دلته خاينانو، غدارانو او ظالمانو په ظلمو نو، رشوتونو او خیانتونو عالی قسرونه، نفیس موټرونه، پاخه جايدادونه اولور مقامونه پيدا کړي وي او ډېر ښه خلق اوصالح اشخاص چه لس شل کاله بې دوطن خدمت په صداقت اوپاک نفسی کړی وي هغه نن خوارو زار، بې کوره او بې اوره گرزني او هېڅ نه لري نوتاسې يقين وکړئ چه مونږ رانده یواو څه نه وینو.

که چېرې ډرندو بازار نه وای او خلقو ښه اوبد ليدلی هېڅکله به دغسې نه کيدل اونه به و شوی.

که زمونږ په سترگو پردې نه وای د رشوت خورویه کور کښې به دابنا یسته پردې نه څرېدلې او دقصور خاوندان به په قسرونو او مانيو کښې نه اوسېدل.

د زمانې تغیر

که تاسې هېر زری نه یاست اوسترگې نه پتوی نو په دغو لرو کلونو کې په عالم کې دېر لوی تغیر پېښ شوی او زمانه بېخي بل راز شوی ده مگر دا تغیر محسوس نه دی معقول دی او د عقل خاوندان پرې دېر ښه پوهېدلی شي. دانسان وجود که څه هم په هماغه پخواني حال دی، هماغه دوه سترگې دوه غوړونه او دوه پښې لري مگر هغه څه چې نن لیدلی شي پخوا بې نشو لیدلی، هغه څه چې نن بې اوري پخوا بې نشو اورېدلی، تر هغه ځایه چې نن رسېږي پخوانشو رسیدلی، په هغه شي چې نن پوهېږي پخوا نه پوهېده، هغه څه چې نن ویلي شي پخوا بې نشو ویلي. څوکاله پخوا زمونږ نوکرانو او مزدورانو زمونږ له جلب لاندې منډې وهلې مگر نن راسره په موټر کې یو ځای سپاره دي او هغومره فرق نه لرو.

یو وخت و، چې مونږ بد بدکارونه ښه کښل او ستایل مو، بیا یو وخت راغی چې په دغو ستاینو شرمیدو او چوپ شوو مگر اوس بدو ته بد او ښو ته ښه ویلي شو.

زه چې نن خپل ځانته ګورم او دخپل شعور او ادراک تفاوت سنجوم پوهېږم چې په دنیا کې دېر لوی تغیر اولوی تحول پېښ شوی او زمونږ په هیواد کې بې هم دېر تاثیر کړی دی.

یو وخت و چې ما به هغه څوک ښه ګاڼه چې چاته به بې زیان او ضرر نه رسیده مگر څه موده وروسته په دغومره ښه توب نه قانع کېدم او له ښو خلقو نه مې ښې ښې ارزوګانې هم غوښتلې، ما به ویل ښه سړی هماغه دی چې په زړه کې بې د وطن اوملت دپاره ښې ارزوګانې اوبڼه نیتونه موجودوي، مگر نن په دې هم نه یې قانع او هغه څوک ښه بولم چې ښه ښه کارونه کوي او دایثار اوفداکاري په میدان کې داخل وي.

دایوازې زما حال نه دی نور هم دېر ملګري شته چې بې عمله ایمان کافي نه ګڼي او تشو ارزوګانو ته په څه قیمت نه دي قایل.

که څوک نن له مونږ نه ستاینه او محبوبيت غواړي او ارزولري چې مونږ ورته ښه ووايو اوبڼه بې وګڼو هغه دې په دې پوه شي چې تش لستونې اوبې لاسه لستونې مونږ نه خوښوو بلکه کار او عمل ته ګورو او دهرچا جد و جهد، قربانی اوفداکاري په نظر کې نیسو. مونږ اوس له پخوانه زیات هوښیار شوي یو او سادګان نه یو، مونږ خلق پېژنو او په زړونو کې دېر ښه پوهېږو.

مونږ رښتیا ویلي شو، زمونږ په زړو نوکښې بې دخدای له وېرې بله وېره نشته، مونږ حقایق څرګندو او حق وایو مگر ددې کاره دپاره په یوه ترتیب قایل یو او هغومره څه وایو چې خلق پرې پوه کولی شو.

مونږ د ځان او دبل د پوهولو او وپېژولو ټینګه اراده لرو او دا کار هېڅکله نه پرېږدو، مونږ غواړو چې اعمالو او افکارونه دلوی خدای په توفیق خیرې او ناولتیا ګانې ورکې کړو او د ضرورت په وخت کې دېرې ناپاکه جامې په تېرو وټکوو او په څو بارو بې ووهو.

مونږ ځینې لوړ کسان وینو چې اخلاق بې دېر ټیټ دی، په بدو او ناوړه اعمالو نه شرمېږي، دفسق په شهرت پروا نلري، خیانت ورته بدنه معلومېږي، په پردی ناموس دېر زړور ورځي، په رشوتونو قصرونه اومانې ابادوي او په دېرو هسکو ځایونو کې ناست دي.

مونږ غواړو چې دوی خپل ځانونه اصلاح کړي او په رښتیا توپې وباسي، خپل خدای ته رجوع وکړي او په نیکو اعمالو خپل سږات ووبنځي او پخواني عادتونه پرېږدي.

ددى زمانې همدغه تقاضا ده او دزمانې تغير له دوى څخه دغه نفسي تغير غواړي. كه دوى غواړي چه زمانه بې رسوا نكړي اوڅوك بې سترگو ته خلى ورنوري بايد خپل ځانونه اصلاح كړي او پوه شي چه زمانه بل راز شوه اوبل راز خلق غواړي.

برابره دى

صحرا ته ولاړم هه څ كاني له بل سره برابر نه و، غرونو ته وختلم ځينې جگ اوځينې تپت و، په باغونو وگزرېدم دټولو بوټو وده او لوړتيا يوراز نه وه، ددرياب كبان مې وليدل يوله بله په تول كسې برابر نه ختل، د هوامرغان هم ځينې غټ او ځينې واړه و، بناړونه مې وکتل د ځينو كورو ديوالونه اوچت و اود ځينو نه و، كورونو ته ننوتم، ځينې غولې لوى و، ځينې واړه، په دوايرو كسې وگزرېدم ټول ميزونه او ټولې چوكې يوشان نه وې، كتا بخانې مې وكتلې د درستو كتابو قطع او حجم برابر نه و، هيوادونه مې وليدل ځينې تاوده و، ځينې ساړه، انسانان مې وکتل څوك جوړو او څوك ناجوړه، څوك رانده و او څوك بينا.

د لوى خداى كتاب مې بېرته كړ دا خبرې مې پكسې وليدې:

اياپوه او ناپوه برابر دي؟ د رانده او بينا ترمينځ څه فرق نشته؟ ددوزخ او جنت خاوندان څه توپيرنه لري؟ نوراو ظلمت يوراز دي؟ په دې پوښتنو راوښ شوم او په عالم كسې مې بياسترگې وغړولې. هغه فرقونه چه په نورو انواعو او اجناسو كسې و، په انسانانو كسې يو په سله زيات معلومېده.

هغه بناپيريان او ديوان چه خلقو له كوه قاف نه هغه خوا لتول ما په دوى كسې وليدل، د پرستو اولعينانو په معنى پوه شوم، قصابان او شپانه مې وپېژندل، دعدل او ظلم، علم او جهل، خيراوشر، سعادت او شقاوت فرقونه راته واضح شوه. پدې ښه وپوهېدم چه :

جوداني قدربولعل په كسې موندده شي

نور جهان واړه د تورو كسانو غردى

ماته دامعلومه شوه چه دډېرو لويو ملتو او لويو ټولنو قدر او قيمت په يو څو تنو پورې تړلى وي چه كه هغه ورځنې ليرې شي هېڅ ورته نه پاته كېږي. او دتمدنو اقوامو فرق له وحشيانو نه په يو څو تنو باندې كېږي.

لكه چه دانسان په جسم كسې مخ، سترگې، پوزه چه په وجود كسې ډېره محدوده او لږه حصه ده، يو انسان له بل ځنې بېلوي دغسې ملتونه او ټولنې هم د يو څو محدودو اشخاصو په وجود امتياز پيدا كوي او بېلېږي.

په هر مملكت كسې يو څو تنه محدود اشخاص وي چه دهغه مملكت سترگې او پوزه گڼل كېږي او ديوه هېواد نوم اونشان لوړوي.

لكه چه يوانسان پخپل ټول وجود كسې دوه سترگې لري چه د هغو په بينايي دجهان لوړې ژورې ويني اوسمه لارپېژني يوه جامعه هم څو تنه لري چه د هغوى په بينايي اوبصيرت يوې خوا او بلې خواته حركت كوي او دملت سترگې گڼل كېږي.

د همدې لامله ښه او بد ددوی په سترگو لیدل کېږي، د فکر کولو او خپروشر سنجولو امید دوی ته کېږي، د هیواد ترقي او لوړتیا د دوی د سعي او عمل محصول باله شي او هرڅه په دوی پورې مربوط او موقوف وي. کله چې په توره شپه کېږي یو ټولګی خلق چېرته روان وي نو ډیوه او چراغ له یوه یادوه تنوسره وي او نور ټول د هغوی په رڼا کېږي روان وي اولاره ګوري. که دغه درڼا خاوندان له دوی نه بېل شي ټول په تورتم کېږي پاته کېږي او بیاڅوک کندي کېږي نشي لیدای، د عقل او فکر رڼا هم له محدودو اشخاصو سره وي مګر فایده یې عامه وي او هر چاته لاره ښی. یوملت باید درڼا د خاوندانو قدر وکړي او پدې پوه شي چې له دوی نه په ټولو باندې تورتم او تیاره راځي اولاره ورکېږي.

هغه مشعل چې مونږ ته دلارې ټیټ وپاس رابښی او زمونږ مخه رڼاکوي ددوی په لاس کېږي دی او دوی پیدا کړی، که دوی نه و رڼا نشته او په هر قدم کېږي دلویدلواو پریو تلو خطرات موجود دی.

د اسلام درن منو!

عابده! هغه څه چې ته یې په ډېرو وظایفو او نوافلو کېږي لټوې د خدای دمخلوق په خدمت کېږي ډېر ښه موندل کېږي. زاهده! څه شی چې ته یې د ځان په وړی کولو اونفلي روزو نیولو کېږي غواړي د مساکینو اوقییرانو په مرولو هم لاس ته درځي.

عارفه! چوپ کېښناستل او د خدای په فکر او ذکر مشغولېدل عبادت دی مګر زورورو ته حق ویل او حق بیانول ډېر لوی اوستر عبادت دی.

مسلمانان! د قران تلاوت ثواب لري مګر په قران باندې عمل کول فرض دی. ای د تقوی او ریاضت خاوندانو تاسې له خپلو کوټنیو سرونه راوباسئ له دې سپینو څادرونو مخونه رابنکاره کړئ او په عالم کېږي سترګې وغړوئ چې د خدای دمخلوق څه حال دی؟ او په څه راز مصیبتونو اخته دي په جهان کېږي څه مظالم او خومره یې رحمې موجودې دي. تاسې انصاف وکړئ! چې تسبی اړول ډېر ثواب لري که په سروغرمو کېږي یوې کول او یو مسکین مړول؟ په جای نماز باندې قرار کېښناستل ښه دی؟ که د خدای په لاره کېږي سترې کېدل؟

رښتیا وواياست چې د بل په خیرات روژه ماتول ډېر ثواب لري که خپل مال له مسکین اوقییر سره خورل؟

ماپوه کړئ! چې پاک خدای د خیرات او شکرانو په اخستلو ډېر خوشحالیږي؟ که په ورکولو یې؟

راشئ؟ د خدای رضا او داخرت ثوابونه په ګرانو اوسختو کارونو کېږي او دمخلوق په خدمت کېږي ولټوئ!

یو مظلوم دظالم له منکولو خلاص کړئ، دیوې کونډې په سرپورنی واچوئ دیوه یتیم اوبنګې پاکې کړئ! یوه پوروری ته پور ورکړئ، دیوه رنځور دوا او درمل وکړئ. دغه خواران او غریبان چې د پاک خدای صادق اوساده بندګان دي خپل خدمت ته مه رابولئ او مه یې مریدان کوئ؟ بلکه تاسې ددوی مریدان شی او خدمت یې وکړئ. د خدای رضا او د خدای جنت په دغه ډول حاصلولی شی، اوددنیا ګټه په هغه بل صورت لاس ته درځي او درغلی ده.

د سبافکر

هغه څه چې د ریا او تذویر په پردوکښې پټ و اوس څرگندېږي. تراوسه پورې شپه وه، تورتم و، تیاره وه، هېچا هېڅ نه لیدل هرڅه دتورې شپې له تورې پردې لاندې پټ و.

ماته نه لیدې تازه نشوم لیدای، زما په سترگو اوستا په مخ پردې پرته وې، ماته نه پېژندلی او تاهم خپل ځان نشو پېژندلی، نن د حقایقو له مخې پورنی پورته کېږي اوبڼه و بد ځان ښکاره کوي، ته په دې پوه شه چې په پس لږښه څوک خپل معایب نشي پتولی، که څوک هرڅومره کوبښ وکړي چې خپل نواقص پټ کړي او ښایسته رنګونه ورپورې ومښي کامیابېدلی نشي. او خوارۍ یې څه ځای نه نیسي.

که څوک هونښاروي هغه باید دځان اصلاح ته اساساً متوجه شي او ځان ونه غولوي. هغه ودانی چې نن سبا نړېږي په آخپرونو نه ټینګېږي او رنګ وروغن یې بیفایدې معلومېږي.

مونږ باید د خپل راتلونکي ژوند دپاره پاڅه دیوالو نه جگ کړو او پوخ تعمیر بنا کړو.

له هغه کوره باید واورو چې نن سبالوېږي او رنګېږي. سړی باید داسې کورجوړ کړي چې دزمانو او لمسیانو شپې یې په کښې هم تېرې شي او ودانی یې پخه وي.

مطلب دا نه دی چې ټول به له کابو او گټو جوړ شوی وي او دخټو په ځای به په کښې سمت لگېدلی وي ځکه چې دغه راز کورونه خواران اوغریبان نشي جوړولی، زما مقصد بل راز کور دی، داسې کورچې یوه خښته به یې هم دظلم او خیانت په پیسو نه وي جوړه شوی اوپه ودانولو کښې یې مظلومان نه وي ازارشوی.

هوا! ښه کور هماغه دی چې همسایه ته یې ضرر نه وي رسیدلی او هېڅکله یې دپام واورې دبل په بام نه وي لوېدلی لوی لوی گناهونه په کښې نه وي شوی، دفساد اوضرفکرونه پکښې نه وي موجود.

ښه کور دانه دی چې ښایسته او رنګینې پردې په کښې زورندې وي اوبڼه ښه خوراکونه په کښې وخورل شي یادېر نفیس سامان اولوازم ولري.

داشيان وي اوکه نه وي مگر پخپل حق قناعت، رحم اوعاطفه، عفت اوفضيلت چې په کوم کورکښې وي هغه ښه کوردی اوهېڅکله نه وړانېږي کوم کورچې اهل اوصالح اولادلري او ماران و لړمان په کښې نه وي قصروي که جونگره، هغه کورښه کوردی او سعادت په همدغسې کورونو کښې وي.

دغه راز کور خواران او غریبان هم جوړولی شي مگر یوغیر صالح انسان یې هېڅکله نشي پیداکولی.

هرڅوک چې ځانته په دنیا کښې کور جوړوي باید دحمید دابیت واورې:

که دې نکر په نېکیو ننک ونام لور په دوه چومه دې د خټو مشه بام لور

پخوانی لایوې

کله چې سړی یوازې شي او څوک نه وي نوله خیال او تصور سره یې زیات سروکار شي او راز راز فکرونه کوي. څوک چې له دغې فکري مراقبې سره اشناوي هغه پوهېږي چې انسان په دغسې وخت کښې هرڅه په بل راز ویني او دجهان هره ذره ورته سکندري آئینه شي.

په همدغسې واقعو کښې سړی په پچه خېژي او کشمیر ویني اودمرغانو په هکیو کښې راز راز نغمې اوري. زه هم په کوټه کښې یوازې ناست وم او فکروبووم، مخامخ یو منقش رف ښکاریده چې هرڅه پکښې ایښي و او زما د خیالاتو له تلون سره یې ډېره مرسته کوله. دغه راز رفونه سړی ددې وخت په ودانیو کښې نه ویني او دپخوا وخت تعمیري

وضعیت سړې ته نښی. ډاکور که څه هم زور او پخوانی دی مگر دبرق مزی ورته راننوتلي دي اوسامان به هم نوی شوی دی دلته پخوانی او اوسنی نوی اوزاره شیان یوځای شوي او عجیب منظر لري.

دتجدد اونوی عصر آثار اواستازی دې کاله ته راغلی دی مگر دکور ساختمان به لا نه دی بدل کړی.

په کور کېنې که څه هم برق لگېږي مگر پاس په رف باندې دتورو تېلو مسینه ډیوه ایښي ده چه مخصوص نقش ونکار لري او دوه درې طبقې به تشکیل کړیدی په څنګ کېنې به یوبل ډول چراغ هم شته چه دشمع بلولو دپاره جوړشوی او اوس په لړو کورنو کېنې پیداکېږي هغه خوا ورځنې دځاورینو تېلو لاطین ایښی اوسړی پوهېږي چه دغو چراغو هریوه پخپل وخت کېنې ډاکور رڼا کړی او دې خلقو به په رڼا کېنې ډېرې شپې تېرې کړيدي مګر اوس دټولو دوره تېره شویده اودشپې په کوټه کېنې برق لگېږي.

زمانه وخت په وخت نوي شیان له ځان سره راوړي مګر زاړه هم څوک هیسته نه غورځوي او په جګوځایونو کېنې ځای ورکوي. دا عادت بد عادت نه دی او باید په هر کور او هر هیواد کېنې همدغه عادت جاري وي او څوک دچا زاړه خدمتونه هېر نکړي مګر کارونه باید وخت په وخت له نوو شیانو نه واخستل شي او په کورنو کېنې نوې رڼا ګانې پیداشي.

زمانه بڼایې چه زاړه شیان له کاره وغورځوي اونوي هم زاړه کاندې چه دغورځولو شي مګر انسانان به دزمانې په تاخو او رفونو، دتاریخ په پانوکېنې ساتي او په اوچتو ځایونو کېنې به ږدي. هغه چا چه لمړی ځل دټلو ځاورینه ډیوه بله کړی دبرق له مخترع نه به پوهان په کمه سترګه نه کوري او قدر به یې کوي.

انسان اوجهان په هروخت اوهر حال کېنې یوې رڼا ته محتاج دی او دارڼا وخت په وخت خپل شان اوصورت بدلوي او په ظروفو کېنې به تغیر راځي دهمدغه بدلون او تغیر په اثر انسان دعلم و معرفت په لوړوالی اودپوهې په زیاتولو او تجلی کېنې زیار کاري.

هغه چا چه دخاورو ډیوه جوړه کړی او هغه چه دمسو ډیوه سازه کړېده یانې دښینې په فانوس کېنې کومه شمع لګولي ده دبرق اوبرینا تر مخترع پورې هریوه کونښ کړی چه درڼا دپاره یوه وسیله پیداکړي او دبشر تیاره خونه رڼا کړي. دوی هریو د نور او رڼا پالونکي او روزونکي دي چه دبصیرت خاوندان ورته په ډېر قدر او احترام کوري. هغه رڼا چه دخاورو له تېلو پیداکېږي هغه نور چه له لمر اوسپوړمی څخه راځي، هغه برق چه داوبوله جریانه حاصلېږي به دظرف اومحل له تبدیله څه ډېر فرق نلري.

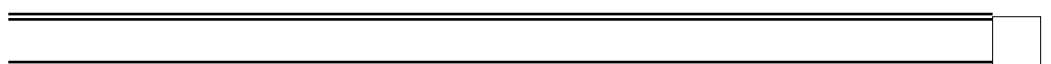
که څوک په دغو ظاهري صورتو نو نه غولېږي دغو نووو احادثو قالبونو او ظروفو ته نه کوري دشر شمو او پنبې په بوتو، دغوزانو اوزیتون په ونوکېنې یوه رڼا او یو راز تېل موجودی چه په هر راز ډیوه کېنې بېل کیفیت پیداکوي. که سړی هغه تیل چه په ډیوه کېنې ویني په پنبه کېنې وویني یا دغه سبزونکی برق چه په برقي نغریو کېنې کوري په اوبو کېنې ولیدای شي، هغه ته اور او اوبه دومره فرق نه لري او د جهان په هره ذره کېنې یوه رڼا ویني چه حتی د صحرا په کاڼو کېنې به هم پیدا کولی شي.

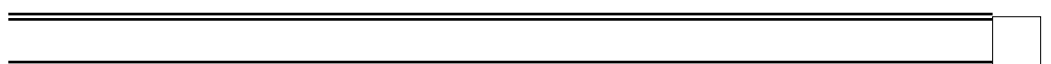
هغه نور چه کلیم په کوه طور کېنې لیده دزیتون په هره ونه کېنې شته مګر محرمانه سترګې غواړي. که دانسان تعقل قوي شي او دحواسو په بند کېنې محصور پاته نشي (که څه هم دبشر موجوده علم هماغه رڼاده چه د حواسو له کړکیو راننوتلي ده او به له دینه په ده باندې توره شپه ده) په هر شي کېنې به یو نور کوري او دوجود په نړۍ کېنې به داتور اوسپین نه وي.

اوس مونږ دحواسوله تاثیر لاندې راغلی یو چه په تېلو غور لاسونه په پنبه او پندانه وچوو او دسترګو کتل یا لامسه قوه مونږ ته حقیقت بل راز کوي او ظرف و محل راته مختلف انواع اوجناس په مخکېنې دروي.

که دغه راز راز لوبښی اومنگی چه په هرکور کښې په بېل بېل صورت وینو زموږ د نظر مانع نشي نو په هر کور کښې دیوې ویالې اوچینې اوبه دي او د ټولو مشرب یودی، که موږ د سیند اوویالې، کوهی اوکاریز واورې اوباران په شکلونو، صورتونو او نومونو ونه غولېږو پوهېږو چه همدغه یوشی په خو نومونو یادوو او زموږ حواسو راته واوره او باران دوه شبه کړیدی. په حقیقت کښې همدغه یو حالات دی چه په خټکی، هندوانه، توت، انگور، ناک، منبه، شغتالو اونورو کښې یې حلول کړی او په هر محل کښې یې بېل صورت بېل رنگ بېل خوند بېل نوم پیدا کړی دی. دغه لوی او واړه خمونه چه د بېلو بېلو میوو او دانو شربتونه او عرقونه پکښې پراته دي ټول یو راز کیف لري او دکجوری او اربشو په مینځ کښې څه ډېر فرق نشته. په دغسې کتنه چه سپری له صورتونو هغه خوا وکوري پوهېږي چه کورت او شپرو مېې له یوې غړکې راوتلی دی اومايعات و جما دات زموږ احساس او شعور بېل کړی. هغه وخت چه زموږ تماس له مادیاتو نه قطع شي او مجرد شو، بنائي چه دنن ورځې علم اومعرفت بل راز شي او دغه رڼا بل شانې ووینو، دنن ورځې تنویري وسایل به لکه ددې کوتې بې کاره ډیوې له کاره ولوېږي اوعلم و پوهه به په نورو قالبونو کښې ځان ښکاره کړي.

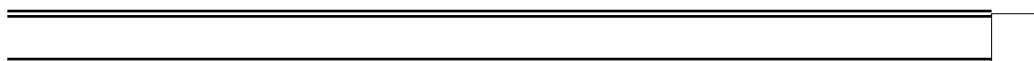
پای

Ejtemaie Nazariyat

www.ulfat.de

**Get more e-books from www.ketabton.com
Ketabton.com: The Digital Library**